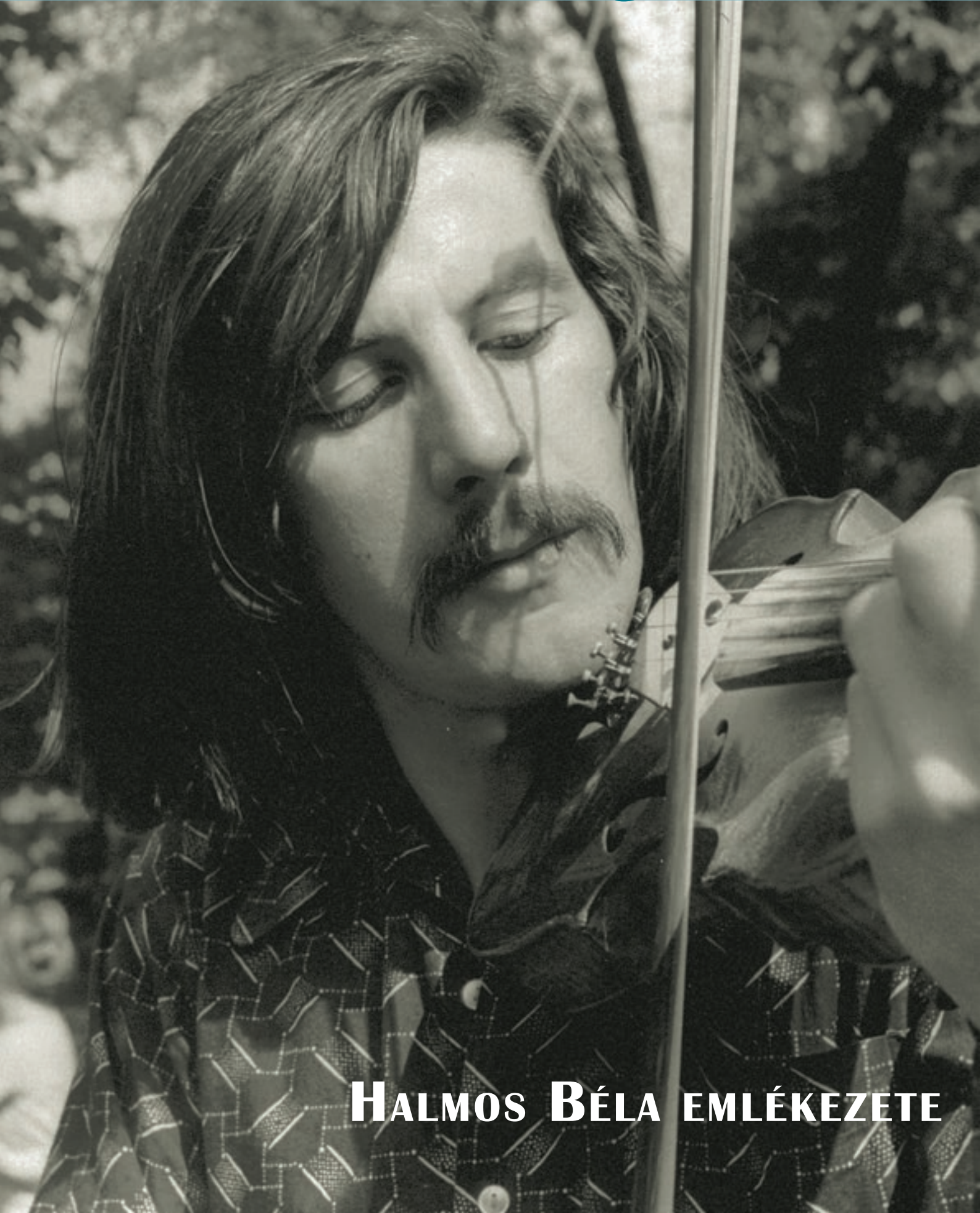

2014 • XXI. évf.

X. különszám

FOLKMAĞAZIN

HALMOS BÉLA EMLÉKEZETE

JÁVORSZKY BÉLA SZILÁRD

HALMOS BÉLA EMLÉKEZETE

Címlap: *Halmos Béla 1973-ban* (fotó: *Kolecsányi József*)

2. oldal: *Halmos Béla a kilencvenes években* (fotó: *Havran Zoltán*)

3. oldal: *Hagyományátadás-átvétel (Halmos Béla, Ádám Sándor és Ádám István „Icsán”* – fotó: *Kása Béla*)

Hátsó borító: *Halmos Béla a hetvenes évek közepén* (fotó: *Szabó József*)

A különszámban szereplő képek – ha a fotós neve vagy a forrás nincs külön feltüntetve – Halmos Béla hagyatékából származnak.

folkMAGazin • 2014 – XXI. évf. – Tizedik különszám • Kiadja a Táncház Alapítvány • Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János • Felelős szerkesztő: Grozdits Károly • Tervező-szerkesztő: Berán István • Munkatársak: Bede Judit, Gősi Anett
Cím: Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6. • Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153 • Tel./fax: (36.1) 214-3521 • Honlap: www.folkmagazin.hu
Ára: 1.200,- Ft • Előfizetőknek: 600,- Ft • Megrendelhető a szerkesztőség címén vagy a honlapon keresztül • Porszinter Nyomda, tel.: 1/388-7632
ISSN - 1218 - 912X • Bankszámlaszám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary Táncház Alapítvány B.I.C. OTPVHUB HU55 11701004-20171625-00000000
A folkMAGazin kiadását a Nemzeti Kulturális Alap Folyóirat-kiadás Kollégiuma támogatja.
Jelen kiadványunk az NKA miniszteri keretének támogatásával valósult meg. Szakmai partner: Hagyományok Háza.

Felütés

Keveseket temettek hozzá fogható népzenei pompával – 2013. augusztus 9-én a Farkasréti temetőben több mint száz muzsikushúzza Halmos Béla utolsó útján. Megható, felemelő, egyben szívbemarkoló volt az a táncházi hangulat, ahogyan a pályatársak elbúcsúztak a sokszorosán kitüntetett primástól és népzenekutatótól. Aki nem csak az egyik alapító atyja volt a bő negyvenéves, világ-szerte százezreket vonzó táncházmozgalomnak, hanem mindvégig megmaradt egyik legstabilabb és leghitelesebb oszlopának. Aki a hetvenes évek hajnalán a folkra rácsodálkozó fiatal urbánus generációból elsőként hegedült adekvát módon népi dallamokat. S aki nem csak pionír revival muzsikusként alkotott maradandót, hanem gyűjtőként és népzenekutatóként is odatette névjegyét, hisz a táncházas zenészek közül elsőként kandidált példaképe, Ádám István „Icsán” széki bandájának örökségét feldolgozó disszertációjával.

A táncházmozgalom vaskos történetében keveseket övezett akkora közmegebecsülés és közszeretet, mint Halmos Bélát. Bármerre is járt a Kárpát-medencében. Vagy a világ más földrészein, Japántól az Egyesült Államokig. És ő aztán tényleg ment, ahová csak hívták. Különösen élete utolsó éveiben élt döbbenetesen sűrű életet, hatvan fölött is hajtotta önmagát, gyakorta fizikai paramétereit is felülírva végezte el a kitűzött célokat, feladatokat.

Mindenekelőtt az ő érdeme, hogy 2012 tavaszán méltó módon ünnepeltük meg idehaza a negyedik x-et betöltő táncházmozgalmat. Tevékeny része volt abban, hogy nem sokkal korábban a magyar táncház mint módszer felkerült az UNESCO szellemi kulturális örökség listájára. Sokat tett azért, hogy a tizenpár éve általa alapított, döbbenetes mennyiségű videót, fotót, szöveges dokumentumot és személyes visszaemlékezést tartalmazó, de alapos rendszerezésre, feldolgozásra váró Táncház Archivum létrejöjjön. Meg hogy végre végső formába öntse a Szomjas Györggyel közös, a revival mozgalomra a legnagyobb hatást gyakorló „adatközlőket” portrészzerűen bemutató tizenkét részes DVD-sorozatot. S mikor úgy érezte, mindezekkel végzett, lepihent. Majd a világgal megbékélve elaludt a Forint utcai lakásában.

Halmos Béla csupaszív ember volt, a szó nemes értelmében vett mozgalmár. Aki kellő önrizzel és stabil elvekkkel szemlélte a világot, közben mégis hagyta élni a másikat. Mindenről és mindenkiről megvolt a határozott véleménye, ugyanakkor mindent és mindenkit elfogadott olyannak, amilyen. Ezért is fordultak hozzá annyian bizalommal, ezért is értett szót mindenkivel, ezért is érték fel annyi tisztségre. És idősebb korára ezért is lehetett a revival mozgalom Béla bácsija. Aki mindig azt nézte, ami összeköt bennünket és sosem azt, ami elválaszt.

Keveseket temettek hozzá hasonló népzenei pompával (Halmos Béla temetésén, 2013. augusztus 9-én a Farkasréti temetőben – fotó: Bagyinszki Zoltán)

A kisvárosi ember

Szomjas György: „Úgy vélem, Béla igazi kisvárosi ember volt. Aki elfogadta, hogy a nagy dolgok máshol történnek, maga körül viszont meleg, élhető közeget teremtett. S abban ő játszotta a kulcsszerepet. Sokat mesélt gyulai gyermekkoráról és városrendező édesapjáról, gyakorta idézte mondásait, meglátásait. Személyesen nem volt szerencsém megismerni őt, de sokszor elképzeltem, hogy a negyvenes-ötvenes-hatvanas években egy kisvárosi építésznek mennyi fafejű és szűk látókörű pártfunkcionáriussal kellett vívnia városrendezési kérdésekben. S Béla édesapja tényleg sokat tett azért, hogy a közvetlen környezete, Gyula városa békében éljen és fejlődjön. Egy bizonyos ponton túl azonban már nem avatkozott bele a folyamatokba. Átlátta, hogy a magasabb régiókban olyan erők és hatalmak érvényesülnek, amelyek működésére neki nincs ráhatása. Meg nem is akart foglalkozni velük. Inkább a saját közvetlen környezetére koncentrált. S Béla ugyanezen elvek szerint élt és működött. Ezért is tudott szót érteni mindenkivel.” [A szerző interjúja, 2013.]

Halmos Béla előszeretettel mondogatta, hogy jó helyen és jó családban született. Bár 1946. június 4-én Szombathelyen látta meg a napvilágot, a család anyai és apai ágon egyaránt gyulai gyökerű. Kétéves volt, amikor visszaköltöztek, ott nevelkedett, ott kamaszkodott, ott érett-ségizett. S egészen haláláig visszajárt az újvárosi Ecsedi utcai szülői házba.

A harmincas években édesapja, idősebb Halmos Béla építész-mérnökként nem kapott a végzettségének megfelelő munkát Gyulán, így csak segélyen élő ÁDOB-mérnökként (az Állástalan Diplomások Országos Bizottsága listáján szereplőként) dolgozhatott. 1940-től lett rendszer, fizetett állása a szombathelyi Állami Építésügyi Hivatalban.

Tanítóképzőt végzett édesanyja, M. Szabó Rozália hol itt, hol odahaza szült gyereket – a negyedikként érkező Bélát történetesen Szombathelyen. A család csak 1948-ban tudott véglegesen megtelepedni Gyulán, ahol aztán édesapja a Békés Megyei Tanácson dolgozott osztályvezetőként, egészen 1963-ig. Elsősorban az épített környezet és a természet viszonya foglalkoztatta – a „tájszervezés”, miként ő fogalmazta. Ma ezt talán városrendezésnek mondhatnánk, bár kellően komplex munkaköre a geológiától a néprajzig sokféle tudományterületet ölelt magába.

A Halmos-család életében, mondhatni, dominált a muzsika (kamarazene 1962-ben)

Halmos Béla édesapjának örökké hálás lehet Gyula, ő volt ugyanis az, aki a műemlék-felügyelőségnél 1953-ban kijárta az anyagi támogatást a XV. századi vár megóvására, megakadályozva ezzel Európa egyetlen épen maradt síkvidéki téglavarának elbontását. De többekkel együtt azért is sikeresen kardoskodott, hogy az Almásy-kastélyból gyermekotthon legyen, ne gépállomás. Más kérdés, hogy azokban az időkben a hatalom képviselői a „grófi javak védelmét” finoman szólva sem díjazták. Amikor pedig az építész pályát a népzeneért elhagyó fia 1999-ben megkapta a Gyula Város Díszpolgára címet, minden lehetséges fórumon hangsúlyozta, hogy azt inkább az édesapjának kellett volna adományozni, hiszen mérnökemberként ő tett igazán sokat a városért és a megyéért.

Halmos Béla nem csak baráti körben, de interjúiban is előszeretettel hivatkozott apja tárgyalásvezetési technikáira, amelyeket később maga is igyekezett alkalmazni.

ni. Hogy „egyrészt a megbeszélésen a patkányt úgy kell szorítani, hogy az csak a lyuk felé tudjon menekülni, de közben arra is vigyázni kell, hogy meg ne harapjon. Másrészt utána a jegyzőkönyvet én írom. Ami persze nem jelenti azt, hogy csalnék, pusztán a magam szempontrendszer szerint foglalom össze azt.” [A szerző interjúja, 2013.]

Szülei arra is kellő gondot fordítottak, hogy a meglehetősen szűk levégőjű ötvenes-hatvanas években a család számára megfelelő szellemi környezetet teremtsenek. Gyerekeknek igyekeztek mindent élményszerűen és alaposan megtanítani – ahogy Béla mondogatta szimbolikusan, a kapanyéltól a hegedűvonóig. Különösen nagy hangsúlyt

Szülei arra is kellő gondot fordítottak, hogy a család számára megfelelő szellemi környezetet teremtsenek

fektettek a gyerekek zenei nevelésére. Mind az öten zeneiskolában tanulhattak, évvégenként családi hangversenyeken mutathatták be tudásukat, fejlődésüket, és az is

természetessé vált számukra, hogy születésnapokon, névnapokon és más összejöveteleken a baráti társaság népdalokat és magyar nótákat énekelt.

A Halmos-család életében tehát, mondhatni, dominált a zene. Anikó szolfézs-zongoratanár lett, Gyöngyi és Éva szintén szépen zongorázott, Judit pedig hegedült. Így a negyediként érkező fiú számára is evidens volt, hogy zeneiskolába kell járnia. Nem volt ugyan abszolút hallása, de tehetségesnek tartották. Édesanyja csellóra szeretete volna taníttatni – merthogy a családi kamarazenekarból ez a hangszer még hiányzott –, de ehhez a kisujja túl rövidnek bizonyult. Így lett belőle hegedűs. Mellette tizenkét évesen megtanult brácsázni, bekerült a városi kamaraegyüttesbe, sőt idővel a gyulai szimfonikus zenekar állandó tagja lett. Nyilatkozataiban gyakorta hivatkozott ezekre az évekre. Hangsúlyozva, hogy zenésszé válását nagyban befolyásolta, hogy egy olyan szellemű zeneiskolában tanulhatott, mint amilyen az ötvenes-hatvanas években Gyulán működött.

Halmos Béla: „Ami a népzenelet, szüleim teljesen jól eligazítottak minket, mi a népdal, s mi a műdal, de

Érettségi után a zene helyett inkább apja nyomdokaiba lépett (tablókép 1964-ből)

a hangszeres népzeneről akkor nem sok embernek volt fogalma. A rádióban is csak átírt, meghangszerelt műveket lehetett hallani népi zenekarnak nevezett cigányzenekarok előadásában. Bár Méhkerék mellett laktam, amelynek román népzenejét manapság minden táncház ismeri, akkor én Mozarttal, Bachsal, Schuberttel voltam elfoglalva. Tizenhét éves voltam, amikor megrendezték az első Erkel Ferenc Diákünnepet Gyulán, ami egy fél magyarországi kulturális seregszemle volt, ahol ezüstérmet nyertem Bach g-moll partitájával, egy hegedűre írt szólószonáta első tételével. Bár ez volt addig a csúcspont zenei pályámon, mégis el voltam keseredve, hogy nem aranyérem lett. S azt mondtam: »Aki nem tud aranyat nyerni, az ne hegedüljön!«. Az utolsó gimnáziumi év alatt abba is hagytam a zeneiskolát." [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzeneésszel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

1963-ban édesapját munkája Budapestre szólította, amellé utaltak ki számára a Százados úti lakótelepen egy szűkös tanácsi lakást, oda költözött utána később a család. Legalábbis annak nagyobb része. Halmos Béla és Éva húga ugyanis a nagyszülőkkel otthon maradt

az Ecsedi utcai házban. Gyulán is érettségizett 1964-ben, majd – a fentiek tükrében nem meglepő módon – a zene helyett inkább apja nyomdokaiba lépett. Elsőre felvették a Budapesti Műszaki Egyetem építészmérnöki karára, előtte azonban előfelvételiként egy évet lehúzott a katonaságban. Saját bevallása szerint a csongrádi lakatnyában eltöltött tizenkét hónap alatt vált igazán felnőtté, és döbbsent rá, hogy milyen is a való világ a hatvanas évek szocialista Magyarországon.

Szintén a seregben legyintette meg az idehaza akkoriban terjedő beatzene szele, annak hatására tanult meg – autodidakta módon – gitározni, sőt, rövid ideig a lokális kisugárzású helyőrségi beatzenekarban is pengette a húrokat. A műegyetemre kerülve mégis inkább megmaradt az otthonról hozott klasszikus értékek mellett, 1965 őszétől az ottani szimfonikusok reménytelen brácsása lett, később pedig egészen a szólamvezetőségig vitte. Ráadásul ebben a zenei-emberi közösségben sorsfordító behatások érték: többek között itt ismerkedett meg későbbi feleségével, a zongorista-fuvolista Gyenes Katalinnal és ugyanitt csellózott Sebő Ferenc, akivel később megvetették a táncházmozgalom zenei alapjait.

Gyulai családi idill a hetvenes évek hajnalán: Bori lánya, édesapja és édesanyja társaságában

Az énekelt versektől a Röpülj páváig

Gyenes Katalin: „Bélát úgy ismertem meg, hogy bejött az egymás között csak »műegyetemi kaotikusoknak« nevezett zenekar egyik próbájára, majd utána egy világi jót beszélgettünk. Órákon át, bensőségesen. Barátságnak indult, aztán szerelem lett belőle. A műegyetemi zenekarban kevés nő volt, többen legyeskedtek körülöttem is. De persze őt választottam. A szimfonikusokban brácsázott, de mellette ragyogóan gitározott klasszikusokat, például Segovia-műveket. Fantasztikus aurája volt, ahogyan muzsikált. A zenében nem kizárólag a technikai tudás a lényeg, hanem az, ahogy közben az emberek szívét megnyitod. És Béla nem csak az én szívembe muzsikálta be magát.” [A szerző interjúja, 2013.]

Persze másokéba is bemuzsikálta magát, de az övébe nagyon, olyannyira, hogy 1968-ban el is jegyezték egymást, rá egy évre pedig összeházasodtak. Kezdetben úgy tűnt, a zenei pályán szintén kéz a kézben haladnak, ám a barátok visszaemlékezései szerint Gyenes Katalin hiába volt legalább olyan jó muzsikus, mint későbbi férje, befele élő lelki alkata és családanyai szerepe nem tette lehetővé az előadóművészeti pályát. Így, bár kezdetben hármásban adták elő Sebő Ferenc versmegzenésítéseit – Sebő és Halmos énekelt-gitározott, Gyenes énekelt-fuvolázott –, a szélesebb nyilvánosság előtt azok már a Halmos-Sebő duó előadásában váltak ismertté.

Sebő Ferenc: „Nem emlékszem pontosan, Bélával mikor találkoztunk először – nyilván a műegyetemi zenekarban veregettük meg egymás vállát. Egy évvel idősebb volt nálam, de mivel a szemem miatt alkalmatlannak minősítették a katonai szolgálatra, őt viszont előfelvételiként berántották egy évre, évfolyamtársak lettünk. A seregben a fiúk már eléggé összeverődtek, így csak később kerültem hozzá közelebb. Aztán a sors úgy hozta, hogy harmadévben, 1967 őszén a Bercsényi utcai kollégiumban szobatársak lettünk. Ott mélyült el a barátság. Éjszakákon keresztül bölcselkedtünk a világ nagy dolgairól, tágítottuk egymás tudatát. Béla akkoriban már komoly szinten gitározott, szorgalmasan tanulta a klasszikus stílust. Miközben én alapvetően csak a gimnáziumi társaimtól eltanult slágereket meg német népdalokat tudtam pengetni a gitáron.” [A szerző interjúja, 2013.]

No meg persze később saját József Attila versmegzenésítéseit. S miként előszeretettel szokta mondogatni, az egész gitározásdiba pusztán azért csapott bele, mert a csajokat így könnyebben lehetett megkörményezni. Leg-

*A seregben legyintette meg a beatzene szele
(a jobb szélén Halmos Béla)*

alábbis így hitte. De amíg ők ott a kollégiumi szobákban megteremtették a remek hangulatot, szórakoztatták a társaságot, a legjobb csajokat elvitték mások.

Már a diplomára készülődtek, amikor Berek Kati meglátogatta a kollégiumot, ahol a diáktársak tuszkolták elő őket, hogy „nézze, művésznő, itt van két fiatal, akik valamiért Beatles- és Rolling Stones-dalok helyett József Attilát énekelnek!”. Bereknek megtetszettek Sebő versmegzenésítései és elhatározta, hogy beszerkeszti azokat a József Attila-műsorába. 1970. március 8-án az Egyetemi Színpadon aztán egymást váltogatták: Berek Kati szavalt, Sebőék énekeltek. E szokatlan párosításnak hamar híre ment. Mondhatni, jó helyre csöppentek. És innentől együtt járták az országot.

De ekkorra már Halmos és Sebő belekóstolt a népdalok világába is.

Halmos Béla: „1969-ben egy aquincumi nemzetközi régészeti táborban történt, hogy Ferivel vittük magunkkal a gitárt a tábortűzhöz, ahol borozás közben a bolgárok, szerbek, lengyelek mind kezdték énekelni a népdalaikat. S mikor nekünk mondták, hogy énekeljünk magyar népdalokat, kiderült, hogy Bartók és Kodály orszá-

gában alig vagyunk képesek erre. Mert az általános iskolákban, ha nem élményszerűen tanították a népdalokat, ha csak a szolmizálást erőltették, akkor a fiatalok nem kedvelték meg azokat. Szóval, ebben a táborban kiderült, hogy nem tudunk mulatni. Vagy pedig csak népies műzenére. De a hatvanas évek végére már az is kifáradt. A háború előtt még tudtak mulatni nótákra meg népdalokra is, s jó cigányzenekarok is voltak. (...) Hát elkezd-tük keresni a valódit, az úgynevezett autentikus népzene-t.” [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzeneésszel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

Ennek szellemében 1969 nyarán Sebőék balatoni nyaralójában a *Tiszán innen, Dunán túl* című füzetkéből elővettek néhány számukra kedves népdalt – például a *Haj, Csík, Gyergyó meg Háromszék-et*, az *A bolhási kertek alatt-ot* és az *Addig, babám, szerettelek-et* –, és nekiláttak gitárakkordokat pakolgatni alájuk. Majd nem sokra rá Halmos Béla a gyulai házuk udvarán álló „pottyantósban” a praktikus méretre szabdalt újságpapírok között rábukant a *Röpülj, páva!* '69 felhívására. E filmbe illő jelenet után pedig szólóban és Sebő Ferencsel duóban is bene-

vezett a társadalom-mozgósító hatású televíziós „felszabadulási népdalversenyre”.

Bár a Sebővel közös nemzetiségi blokkal azonnal kies-ték, a magyar népdalokkal Halmos Béla egyéniben beju-tott a döntőbe. Annak ellenére, hogy a zsűriben komoly vitát kavart, hogy szabad-e a népdalokat gitárral kísé-ri. S bár ők is érezték, hogy a kettő nem feltétlen illik egy-máshoz, számukra e hangszer választása mégis evidens-nek tűnt, hisz azokban az időben szinte minden valami-re való fiatal zenész keze gitárt pengetett. Miközben a re-pertoárjukban szereplő, idehaza akkortájt még eléggé is-meretlen erdélyi népdalokat – hangzó forráshoz nem jut-ván – kénytelen-kelletlen kottából keltették életre.

Halmos Béla a döntőbeli szereplésért egyhetes ke-let-német körutat és egy táskarádiót nyert, ennél azon-ban nagyságrenddel fontosabb, hogy a *Röpülj, páva!* '69 a számára – és a gálaműsorra magával vitt Sebő Ferenc számára is – meghozta az országos ismertséget. De még közel két esztendő telt el addig, mire Sárosi Bálint *Zenei anyanyelvünk* című rádiósorozatában Halmos először meghallotta a *Le is szállnak, fel is szállnak a fecskék* című

A felszabadulási népdalverseny

A hetvenes évek elején indult táncházmozgalom egyik közvetlen előzményét a Művelődésügyi Minisztérium és a KISZ Központi Bizottsága által szervezett, a Magyar Televízió által meghirdetett „*Röpülj, páva!*” *felszabadulási népdalverseny* jelentette. Kevés televíziós vetélkedőműsornak volt ekkora társadalom-mozgósító hatása: az adások nyomán sorra alakultak – elsősorban vidéken, azon belül is a falvakban – a saját kedvtelésükre a közös éneklés hagyományát ápoló pávakörök.

Szerkesztője az Állami Népi Együttes egykori táncosa, Lengyelfi Miklós (1930–) eredetileg maga is néprajzosnak indult. Később színházi dramaturgként dolgozott, majd 1964-ben a Magyar Televízióba került, ahol *Nótaszó* címmel készített vasárnapi műsort, amelyet havonta egyszer váltott a *TV Szóttes*, benne népzenevel, népdalokkal, versekkel és balladákkal. A *Táncdalfesztivál* sikere adta számára az ötletet, hogy 1968-ban *Nyílik a rózsza* című népdal- és nótanéklési versenyt hirdessen. Mint Lengyelfi később részletesen elmondta, szándékosan kapcsolták össze a két műfajt. Mondván, ha érdektelenség miatt megbuknának vele, akkor ezt a magyar

nóta számlájára lehessen írni. Bár kultúrkörökben *Nyílik a bicska* néven emlegették, a vetélkedő nagyjából hozta a szükséges nézőszámot, miközben Lengyelfi és munkatársai is megtanulták, hogy milyen módszerekkel lehet a nagyközönség számára is emészthető énekes versenyt rendezni. A *Nyílik a rózsza* decemberi salgótarjáni döntőjében pedig meg is hirdették az újabb, ezúttal már kizárólag népdalénekeseknek kiírt vetélkedőt.

A Vass Lajos által vezetett első „*Röpülj, páva!*” *felszabadulási népdalverseny-t* 1969. szeptember 21-én, Battyányi felszabadulásának évfordulóján (innen a címében a jelző) rendezték Sopronban, döntőjét pedig 1970. március 29-én ugyanott. Az előzsűri hatezer jelentkező közül válogatta ki a megyénkenti négy-négy versenyzőt, azt a hetvenkilenc szólóénekest és tizenkét kórust, akiket végül képernyőre engedtek.

Az elő- és a középdöntőkben, illetve a döntőkben összesen 412 – többségében nem közismert – népdal hangzott el. Figyelemre méltó kezdeményezésként a közönség népdalok gyűjtésével, pontosabban addig kiadatlan, nem közismert népdalok beküldésével segíthette a neki tetsző versenyzőt, voksával – azaz a

beküldött népdallal – növelhette az adott énekes döntőbe jutásának esélyeit. Az ily módon „szavazatként” beérkezett 5245 dalból 1066-ot fogadott el a Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató csoportjának munkatársaiból álló bizottság. Szintén újszerű volt, hogy a verseny után mindig közös daltanulás és éneklés zárta az adásokat.

Az 1969–70-es *Röpülj, páva!* vetélkedőt még további három követte: az 1973-as Aranypáva nemzetközi népzenei verseny (ahol már „folkbandák” is megjelenhettek), az 1977–78-ast, ahol már a tárgyalkotó népművészetet is bekapcsolták, tájegységként alakítottak csoportokat, és mutatták be a tájak viszonylag teljes népművészetét és az utolsót 1983-ban, amely megint csak népdalénekesi verseny volt.

De mind közül a legelső váltotta ki a legnagyobb társadalmi mozgósító hatást. S többek között ott bukkant fel Faragó Laura (az egyik fődíjas), Budai Ilona, Dévai Nagy Kamilla és Ferencz Éva.

No és itt csodálkozhatott rá először az ország a táncházmozgalmat 1972-ben zenei szempontból elindító Halmos–Sebő duóra.

széki lassút. A felvételen Márk József helyi lakost Ádám István „Icsán” zenekara kísérte. Mikor ezt meghallotta, menten kihullott a gitár a kezéből. És nem sokkal később rokon szálak mentén Sebővel eljutott a majdani táncházmozgalom elsődleges szellemi vezérének számító Martin Györgyhöz.

Míndeközben Sebő Ferencsel a versmegzenésítési vonalon is haladtak a maguk útján. Berek Katiék Gyurkó Lászlóval megalakították a 25. Színházat (a huszonnég addigi fővárosi színház mellett az új avantgárd társulatot), ahol 1970-től Sebőt kérték fel zenei mindenesnek. Többek között arra, hogy írjon kísérőzenét a *Tou O igaz-talan halála* című középkori kínai darabhoz.

Sebő Ferenc: „Töprengtem, spekuláltam, hogy milyen lehet a kínai zene, amikor véletlenül megismerkedtem egy francia tekerőlant-művésszel. Rácsodálkoztam a hangszerre, és mondtam, ez az! Keletiesen szól, de mégsem hitetem el a közönséggel, hogy kínai zenét játszunk, és énekelni is lehet hozzá. Addig életemben nem láttam tekerőlantot, úgyhogy odamentem Claude Flagelhez, és mondtam, hogy nekem nagyon kellene egy ilyen hangszer. Segítsen, pénz nem számít, mert az nekem úgy sincs! Rám nézett és mosolyogva azt mondta, hogy Kecskemét mellett, egy tanyán készítenek tekerőlantot. (...) Lementem a bácsihoz, egy rendkívül pedáns ember, a házat is maga építette, derékszögben minden stimmel rajta. Csak negyedóránként mondott egy mondatot, de

akkor az úgy a helyére is volt téve. (...) A tekerőlantomba be is van írva, készítette Bársony Mihály, a népművészet mestere 1971-ben.” [Sebő Ferenc: *Rejtelmek. In: Évezrednyitó beszélgetések, Sárovar, 2010.*]

A hangszer azonban a színházi bemutatóra még nem készült el, ezért áthidaló megoldásként Sebő citerát vett be. Próbált belőle mindent kihozni, pengette, ütötte, jószerivel rugdalta azt. Mire az egyik előadás után odament hozzá Vikár László népzene kutató, és megkérdezte, hogy tudja-e, ilyesmit a gyimesi csángók művelnek a gardonnal. Sebő persze csak nézett nagyokat, viszont a megjegyzés felkeltette az érdeklődését. Ismerősi körben utánakérdezett és egy idő után világhosszá vált számára, ha eredeti népzene akarnak hallani, annak a hetvenes évek elejének Budapestjén egyetlen módja van: elmenni a néptánc kutató Martin Györgyhöz, a lakására.

Halmos sógora, Kósa László néprajzos révén jutottak el Martinhoz, aki roppant szívélyesen fogadta őket és megörült, hogy fiatalok is érdeklődnek ilyesmi régi dolgok iránt. Hamarosan szó szerint megpördült körülöttük a világ és a szőnyegen hasalva hallgatták a különböző eredeti hangfelvételeket. Például Zerkula János *Oroszország nem jó helyt van* kezdetű gyimesi keservesét. Meg a legendás Patria-sorozatot, benne Lajtha László széki gyűjtését. Utóbbihoz rögvést a kottát is megkapták. Sebőnél kitétték azt a pianínóra – azon játszotta alá az akkordokat –, Halmos pedig ismét kézbe vette a hegedűt.

A Röpülj, páva! után Halmos Béla (jobbra) egyhetes kelet-német körutat és egy táskarádiót nyert

Eleinte még hármasan adták elő a versmegzenésítéseket: Gyenes Katalin (fuvola-ének), Halmos Béla és Sebő Ferenc

Nem sokkal később Sebő is hangszeret váltott, egy, a műegytemi zenekarból „kölcönvett” brácsát nyüstölt, amit – miként Lajthánál olvasták – átalakítottak három húros, egyenes pallójú széki kontrává. Csak azt nem tudták, miként kell felhangolni. Sehogy sem akart úgy szólni. Akkor Martin György nevelt fiát, Éri Pétert próbálták rávenni, hogy oldja meg. Ő azonban inkább a nagybőgőt választotta (mivel akkoriban Rolling Stones-dalokat basszusgitározott egy gimnáziumi zenekarban). Végül az egyik éjszaka Halmos megálmodta a GDA hangolást. (Ami amúgy Lajtha könyvében le van írva, csak nekik ez elkerülte a figyelmüket). S tulajdonképpen ezzel átszadadt náluk a gát.

Halmos Béla: „A hatvanas-hetvenes évek fordulóján ezt a fajta hagyományt a magunk környezetében nem találtuk. Tudjuk, ekkoriban alakult ki a szocialista ember-típus, a falu és a város közti különbség eltűnőben volt, a parasztok maguk is lerúgták a tradíciót. Nemcsak politikai kényszerből, hanem életmódváltásként. A hatvanas években ingyen elvihetted a régi bútorokat, köcsögöket, cserepeket, hangszereket, mindent. Nem kellett semmi nekik, modernizálódni akartak. Kiürült minden, sehol nem hallottál eredeti népzene, csak feldolgozást. Persze bartóki szintig. De Lakatos Sándor és népi zenekara is teljesen elszakadt magától a néptől. Rádiós produkció lett belőle.” [A szerző interjúja, 2011.]

Sebő Ferenc: „Ha van valami, amit a táncmozgalm érdekében tettünk, az azt hiszem az, hogy mi vetjük a fejünkbe először azt, hogy ezt a muzsikát pontosan úgy kell játszani, ahogy van. Nem feldolgozva, nem átalakítva, hanem pontosan úgy. Ez volt a nagy ötlet! Ezt mi akkor nem érzékeltük ilyen világosan, csak úgy kedvtelésből játszottunk, aztán amikor a kontrázás már kezdett menni nekem, négy-öt darabot el tudtunk játszani.

Jellemző a történetre, hogy egy szereplésünk alkalmával odajött hozzánk egy alacsony kis ember, és bemutatkozott, hogy ő Bárdos Lajos, majd megkérdezte, hogyan tudtuk mindezt megtanulni, mert ő nem hitte el Lajthának, hogy ez lehetséges. Tehát még maguk a kutatók sem hittek ebben.” [Sebő Ferenc: *Rejtelmek. In: Évezrednyitó beszélgetések, Sárovár, 2010.*]

Látva fogékonyságukat és lelkesedésüket, Martin György ezt követően összeismertette őket Timár Sándorral, a Vegyipari Dolgozók Szakszervezete Bartók Béla Táncegyüttese koreográfusával. Aki lényegében ugyanazt kereste a táncban, amit Halmosék a zenében. Martinhoz hasonlóan azt vallotta: a paraszti tánclépéseket eredeti formájukban kell megtanulni, lehetőleg filmről vagy a helyszínen. És ha sikerül hozzá elsajátítani a megfelelő improvizációs készséget, attól kezdve a táncoson múlik, hogy e tudással hogyan él. Ahogy Timár megfogalmazta: előbb a táncnyelv, aztán a költészet.

Timár volt az – és ez nagyon fontos szemléletbeli váltás –, aki először javasolta, hogy a táncgyüttesek a próbateremben is élő zenére gyakoroljanak. Ne zongorakíséretre, vagy magnóra, ahogyan addig tették. Így került hozzájuk Halmos Béla és Sebő Ferenc. Velük pedig ehhez a tánchoz szükséges hangzású, ízű és mélységű muzsika. Nem az akkoriban megszokott városi cigányzenekari vagy műzenei kíséret, hanem vérbeli, hagyományhű parasztzene. Vagy legalábbis olyan, amelyik nagyjából úgy szólt. És a kezdetekben akármilyen esendően is játszottak Halmosék, mégiscsak életet vittek a zenébe. Ők igazodtak a táncosok tempójához, és nem fordítva.

Magától értetődő volt tehát, hogy 1972. május 6-án ők húzták a talpalávalót az első budapesti (még nem nyilvános) táncházban is.

Halmos Béla: „1971 telén mi már megjelentünk a bartókosokkal a Néptáncantológián, ami azóta is a legjobb amatőr együttesek seregszemléje. Akkor újdonság volt, hogy néptáncot élő zenére jártak. (Bár ekkor még kottából tanulva játszottunk román népzene, de már a színpadon álltunk a táncosok mellett.) Amúgy is nagyon figyelték egymást a különböző együttesek. Így aztán Stoller Antalék megkerestek minket a Bihariból, hogy a tervezett első táncházban szolgáltatassuk a (széki) zenét. Annak ugyanis híre ment, hogy mi akkor már eredeti film- és hangfelvételek segítségével, a Martin–Timár-módszerrel sajátítottuk el a széki zenét és táncot a Bartók együttesben. Az első városi táncház idején mi voltunk az egyetlen zenekar Magyarországon, aki ezt tudta, bár nagyon kicsi volt még a repertoárunk.” [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzeneésszel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

„Zene és tánc, úgy, mint Széken”

Hogy a magyarországi folklorizmus hetvenes évek eleji, minden korábbinál átfogóbb és mélyebbre ható hulláma, a táncházmozgalom elindításában kinek pontosan mekkora szerepe volt, abban persze máig akadnak viták, nézetkülönbségek, esetleges sértődések. Nem annyira abban, hogy kik és mik jelentették a fő pilléreket, inkább csak hangsúlyokban, árnyalatokban. A mozgalom origója azonban mindenképp vitán felül áll: a legeslegelső magyarországi (még nem nyilvános) táncházat 1972. május 6-án este hétkor tartották Budapesten, a Liszt Ferenc téri Könyvklubban. Az eseményt a Bihari együttes táncosai, Foltin Jolán, Lelkes Lajos és Stoller Antal „Huba” szervezték, gerincét a Bartók, a Bihari, a Vadrózsák és a Va-

sas együttes táncosai adták, a talpalávalót a Halmos-Sebő-Éri trió szolgáltatta. Legfőbb szellemi mentora pedig Martin György volt.

Történelmi távlatokból persze régóta világos: hatalmas szellemi erők és energiák szerencsés együttállása, találkozása volt ez. Ahol összeértek, összefonódtak az addig javarészt különböző irányból, különböző hatások mentén haladó szálak. A Liszt Ferenc téri Könyvklub lett az a gyújtópont és gyűjtőpont, ahol a szikra lángra lobbant és ahonnan az utak tovább már főként azonos irányba haladtak. Hogy aztán Sebő Ferenc, Halmos Béla és Timár Sándor vezetésével – Martin György szellemi irányítása mellett – megindulhasson az a fajta, politikai szán-

„Hatalmas szellemi erők találkozása volt ez” (1972 májusában az első budapesti, még nem nyilvános táncházban: Korniss Péter, Novák Ferenc, Borbély Jolán és Csoóri Sándor – fotó: Szalay Zoltán)

dék nélküli, alulról szerveződő zenei, táncművészeti, közművelődési és életforma forradalom, amelyet ma táncházmozgalomnak hívunk.

Halmos Béla: „Amikor a biharisok megkerestek, természetesen bólintottam. Pedig mindössze pár dallamot tudtam. Majdnem időt kértem. Enyhén szólva szorongtam, hisz korábban sose csináltam ilyet. Picit olyan ez, mint a póker. Ha van elég pénzed, lehet jól játszani. De százasból forintos alapon nem lehet jól pókerezni. Legalább kétszáz forint kell, hogy tudjál blöffölni, forgatni, bármit. Amikor hívtak, a Lajtha széki gyűjtéséből tudtam három magyart, két lassút, meg öt csárdást. Por-kát nem ismertem, de mindenki mondta, a *Körösi lány* jó lesz. A primás felelőssége azonban hatványozott. Ott

nincs egyenlőség. A kíséretet Széken úgy is hívják: segítség. Ma már persze tudok úgy hegedülni, hogy nem kell hozzá kontra és bőgő, mert a játékomban – ritmusban és harmóniában – minden benne van. De akkor? Klasszikus zenén nevelődtem. Úgyhogy nagy szorongás volt. De frenetikus élményt hozott.” [A szerző interjúja, 2011.]

„*Zene és tánc, úgy, mint Széken*” – állt azon a szépen kinyomtatott meghívón, amely az első budapesti tánc-házra invitált, 1972. május 6-ára, egy kifejezetten erre az alkalomra bérelt helyiségbe, a Liszt Ferenc téri Könyvklubba. A bejárattal szemben Korniss Péter felnagyított, azóta híressé vált fotójával. Belépőként „petróle-umpénzt” kértek. Az ajtóban pedig Lelkes Lajos és Stoller Antal „Huba” állt kis, felpántlikázott pálinkás üveg-

Utak a Liszt Ferenc térre

Az 1972-ben szárba szökkenő táncházmozgalomnak az egyik legfontosabb impulzust a magyar néptánc kutatásban az ötvenes-hatvanas években megjelenő újszerű, friss szemlélet jelentette. Amikor is fiatal diplomások – elődeik nyomdokain haladva, de a korszak új technikai lehetőségeit is kihasználva – olyan „új, komplex igényű (táncot és zenét, szokáskeretet és a táncélet egyéb jelenségeit egységben vizsgáló) kutatási módszert alakítottak ki, amelyben kellő egyensúlyba került a koreográfiai és a néprajzi szemlélet”.

[Pesovár Ernő: *In memoriam Martin György. In: Ethnographia 1987. XCVIII. évf. 2-4. 149-152. oldal*]

Gyűjtéseik során a képet és a hangot már egyaránt rögzítették, a táncfolyamatokat nem csak a helyszínen, hanem filmről többször visszajátszva jegyezték le, részletes elemzéseket írtak hozzájuk, mozgáscsoportokat alakítottak ki, majd azokat különböző szempontok szerint rendszerezték. E tudományos gyűjtésben és feldolgozásban olyan táncfolkloristák vettek részt, mint Pesovár Ernő, Pesovár Ferenc, Andrásfalvy Bertalan, Maác László, Borbély Jolán és Lányi Ágoston. No és persze a táncházmozgalomra a legnagyobb hatást gyakorló, többek között a *Magyar tánc típusok és táncdialektusok* című hiánypótló kötetet megíró Martin György.

A másik közvetlen impulzust Novák Ferenc „Tata” széki útjai hozták. E Kolozsvártól nem messze fekvő, de nehezen megközelíthető község

archaikus, a táncrend épsége és változatossága miatt izgalmas folklórja mindenekelőtt az ő jóvoltából került be a magyarországi köztudatba. Novák először még 1958-ban, Martin György tanácsára utazott el Székre, aki azt kérte tőle, hogy vigye magával Lajtha László frissen kiadott *Széki gyűjtés* című kötetét, és kérdezzen rá az abban leírt táncokra. S Novák a helyi táncagyományt annyira paradicsomi állapotban találta, hogy nemcsak ebből írta a szakdolgozatát, hanem ettől kezdve, akit és amikor csak tudott, elcipelt magával Székre „csodamutogatóba”.

Többek között így jutott el oda 1967-ben Korniss Péter fotóművész, aki az első vizuális dokumentumokat készítette erről az izolált világról. Hogy mindez a hatvanas évek végének Magyarországon mennyire ismeretlen volt, jól érzékelteti e fotók első hazai fogadtatása. Amikor Korniss beadta a széki képeit a Fotóművészek Szövetségének aktuális negyedéves pályázatára, a zsűritagok szépen vállon veregették. Hogy hát tényleg, milyen szép ez az Állami Népi Együttes. De hisz ezek valódi táncosok! Hogyhogy valódiak? Hát úgy, hogy Erdélyben ezek a fiúk és lányok szombatoként összejönnek és a táncházban így mulatnak. Ugyan már, ne viccelődjön velünk, válaszolták a zsűri tagjai, és hozzá elnézően mosolyogtak rá. Korniss viszont szerencsére nemcsak a táncházban készített képeket, hanem többek között az iskolában is fotózott gyerekeket. Akik viseletben ültek: a lányok ráncos szoknyában, a fiúk lajbiban, mellettük a jellegzetes szalmakalap. Iskola után pedig ugyanígy táncoltak és fociztak

az iskolaudvaron. Végül ezek a képek hitelesítették a beszámolóját.

Ez a bizonyos 1967-es széki út minden szempontból fordulópontot hozott Korniss Péter életében. Gyakorlatilag ezzel vette kezdetét az ő több évtizedes néprajzi ihletettséggű szociofotós munkássága. Az is teljesen magától értetődő volt, hogy 1972-ben, az első budapesti táncházban az ő kinagyított széki képe fogadta a résztvevőket. Az a fotó, amely aztán a két évvel később, a Műcsarnokban rendezett kiállításának plakátján is visszaköszönt (a kinagyított fotót máig ereklyeként őrzik a Bihariban). Ez lett amúgy 1974 második leglátogatottabb tárlata: egy hónap alatt ötvenezeren voltak rá kíváncsiak. Pedig akkor őt még csak a szűk szakma ismerte. De amit a képei hordoztak, az sokakat érdekelt. Hiszen – mint a kiállítást megnyitó Csoóri Sándor költő mondta – ő tette láthatóvá a falakon először Erdélyt.

Novák Ferenc és Korniss Péter nyomában aztán fiatalok újabb és újabb csapatai keltek útra. Többek között így jutott el oda 1971 karácsonyán Foltin Jolán, Lelkes Lajos és Stoller Antal „Huba”, a Bihari együttes meghatározó táncosai. Akiket szintén annyira letaglózottak az ott átéltek és megtapasztaltak, hogy annak mintájára a következő év tavaszán nekiláttak megszervezni az első magyarországi táncházat.

[Lásd: Jávorszky Béla Szilárd: *A magyar folk története, 2013., 10-65 oldal*]

gel, és ahogy ez Széken szokás, köszöntötték a betérőket, hogy: „Békesség!”. Azzal ők húzták meg először. Mert hogy Széken mindig azé az elsőbbség, aki kínálja.

A kultúrtörténeti jelentőségű esemény amúgy eléggé kínos közjátékkal indult: a szervezők meglepetésként felküldték a galériára Erdélyi József biharis táncost, hogy adott pillanatban onnan rohanjon le lerántani a leplet Korniss Péter fotójáról. Halmos Béla a megnyitó beszéd közben leült a galéria lépcsőjére, és maga mellé fektette a hegedűjét. Nem számítva arra, hogy felülről bárki is jöhet. Főleg nem rohanva. Így számára az első budapesti táncház úgy indult, hogy még egy hangot sem húzott a hangszerén, amikor Erdélyi József futás közben rálépett és eltörte nyakban. A tánc emiatt gépzenével indult, de szerencsére ismerősi körből hamar került másik hegedű Halmos Béla kezébe.

Az ajtóban minden együttesből egy-egy táncos állt, és „ismerem, nem ismerem” alapon engedték be a tagságot. Meg az illusztris vendégeket. De senki mást. Merthogy a szervezők szerették volna megtartani a rendezvény zártkörű jellegét. Hisz az engedélyük arra szólt. És azokban az időkben ilyesmivel nem volt ajánlatos viccelődni. Pedig a Liszt Ferenc térre nyíló hatalmas, függöny nélkü-

li ablakokon keresztül mindent lehetett látni. Meg-megálltak a járóelők és bámultak befelé. Nem értették, kik, miért és mit ugrálnak ott annyira odabenn. Pedig kultúrtörténeti pillanatnak lehettek szemtanúi.

A sikeren felbuzdulva Lelkes Lajosék 1972-ben újabb zártkörű táncházakat szerveztek a Könyvklubba: a másodikat alig egy hónapra rá, június 10-én, a harmadikat – mint később kiderült, utolsót – pedig október 23-án. Bár a szervezők az első táncházakon eredendően a széki táncházat szerették volna rekonstruálni, de azért vittek magukkal filmeket is (az elsőre például a Gulyás testvérek *Szék télen* című alkotását), a másodiktól köztes programnak elhívták Faragó Laurát énekelni, a Sebő együttes pedig pluszban előadott néhány megzenésített József Attila-verset. Tehát már az úttörő, még zártkörű rendezvényeken is megjelent az a fajta, szélesebb kitekintésű klubszerű működés, ami később a Kassákban már magától értetődő lett.

1972 legvégén, karácsony és újév között pedig népes csapat indult neki Széknek. Soraiban Sebő Ferencsel, Halmos Bélával és Sipos Mihállyal, akik első alkalommal jutottak el oda. Velük tartott Szomjas György is, akinek filmjei a mozgalom szempontjából később szintén fontosak lesznek, és aki majd 1989 és 2005 között Halmos Bélával közösen készíti azokat a bizonyos televíziós magazinműsorokat és népzenei portréfilmeket (de ezekről majd a maguk idejében).

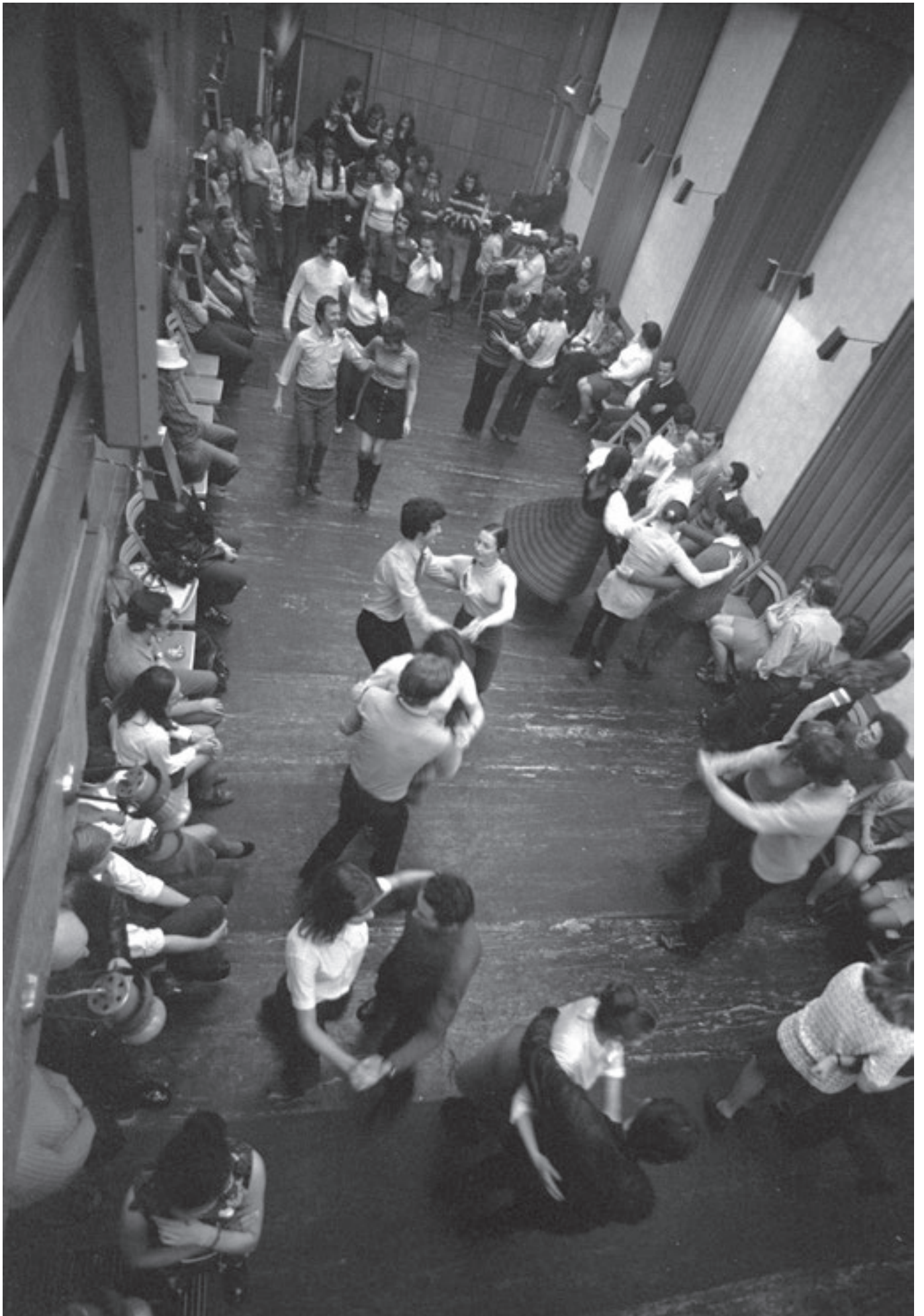
Halmos Béla: „Engem, attól kezdve, amikor '72-ben először jártam Erdélyben, Széken, a csipkeszegi táncházban meghallottam Ádám Istvánt és bandáját, teljesen lenyűgözött ez az életerős, bővérűen áradó, stílusérett muzsika. Érzékeltük, hogy ez a zene és tánc természetes része a székiek életének, ez nem díszlet, nem fesztivál. Ott a táncház szünetében megkérdeztük Ádám István »Icsánt«, hogy játszhatnánk-e. Megengedték, persze az is benne lehetett, hogy akkor már három napja játszottak, nem aludtak, s örültek, hogy egy kicsit pihenhettek. Nagy csodák lehettünk, hosszú hajú, farmeres, pesti srácok! Én a pesti táncházakban alkalmanként majd' szétfűrészelttem egy vonót, lobogott rajta a szőr, mert olyan intenzíven és lelkesedéssel játszottam. Amikor itt Széken befejeztük a muzsikálást, kérdeztük »Icsánt«, hogy mi a véleménye a játékunkról. »Mit törí magát? Törje magát a táncos, az akar táncolni!« – morogta. Ezt akkor jópofáságnak véltem, és csak később értettem meg, hogy ha ő annyi időn át, olyan intenzitással, olyan felesleges erőbedobással muzsikált volna, mint mi, már rég meghalt

Béla bajusza

Amikor 1969 őszén a „Röpülj, páva!” *felszabadulási népdalverseny*-en Halmos Béla először felbukkant a Magyar Televízió képernyőjén, még nem viselte jellegzetes bajuszát. Később, a döntőben és a gálaműsorban sem. Egészen addig szőrtelen maradt, míg 1971-ben Jancsó Miklós *Még kér a nép* című filmjének első forgatásán Sebő Ferencsel át nem ballagott a kamerák előtt. Ekkor Jancsó állítólag rémülten felkiáltott: „Hát hogy néz ki ez az ember?! Csináljanak már vele valamit!” Mire az egyik sminkes asszony ijedten odaugrott, és vastag bajuszt ragasztott Halmos Béla orra alá. A filmben már így szerepel, és e „változtatást” a családi-baráti kör olyan általános tetszéssel fogadta, hogy ezt követően Béla bajuszt növesztett. S haláláig viselte azt. (A történeti hűség kedvéért: a *Még kér a nép* című filmben nem csak Halmos Bélának, hanem Sebő Ferencnek is bajuszt ragasztottak az orra alá. Neki azonban esze ágába sem jutott utána megnövesztetni.)

Belépőként „petróleumpénzt” kértek (táncház a Liszt Ferenc téri Könyvklubban – fotó: Szalay Zoltán)

volna. Egy harmincórás lakodalmat csak rendkívül okos erőbeosztással lehet végigmuzsikálni. Nincs erősítés, háromszáz ember zajong, ugyanolyan fizikai megterhelést jelent, mint sok más kétkezi munka.” [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzeneésszel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

Ez a széki út még inkább arról győzte meg Sebőéket, hogy az egésznek csak úgy van értelme, ha kinyitják a kapukat. Hazaérkezésük után lázas tanácskozás kezdődött, hogy miként tovább. Majd 1973 februárjában, Martin Györgyék lakásán memorandumban fogalmazták meg javaslataikat a táncház továbbfejlesztésére. Mire az addigi legfőbb szervezőerő, a Bihari együttes, valamint a Vasas és a Vadrózsák visszatáncolt. Merthogy számukra nem az volt a cél, hogy a civil tömegeket szórakoztassák. Ők magukat akarták szórakoztatni.

Foltin Jolán: „Ami a szétválást illeti, szerintem mindkettőnek igaza volt. Mi a táncosokat akartuk összehoz-

ni, barátkozni akartunk. Ők pedig, akik az eredetihez való »egy az egyben«-i hűséget tűzték a lobogójukra, törvényszerű volt, hogy azt az utat választják, amit választottak. Nekünk akkor a három táncház után még mindig többet ért a buli jelleg, minthogy a hangulatot feláldozzuk és elkezdjük laikusokat tanítani.” [Beszélgetés Lelkes Lajossal és Foltin Jolánnal. Riporter: Vadasi Tibor. In: Táncház Híradó 12. szám, 1976.]

A mozgalom motorja, első számú bázisa ettől kezdve a Bartók táncegyüttes lett. Szellemi vezetői pedig Martin György, Timár Sándor, Sebő Ferenc és Halmos Béla. És 1973 februárjában a Fővárosi Művelődési Ház körtermében újabb táncház szerveződött. Ezúttal már nyitott kapukkal. [Azóta ez az ellentét, mondhatni, feloldódott, a kétféle felfogás sokban közelített egymáshoz. Miként mutatja ezt a Bartók együttes első bemutatóját még gúnyosan „letrágyaszagúzó” Novák „Tata” 1979-es tanulmánya is. (Novák Ferenc: „A néptáncmozgalom művészeti irányzatai”, folkMAGazin, 2012/3. és 2012/4.)]

Széki vendégek az első budapesti táncházaknak helyszínt adó Liszt Ferenc téri Könyvklubban (fotó: Szalay Zoltán)

A Bartók-műhely és az új közművelődési forma

*Az újonnan érkezőknek ugyanúgy muszáj volt fejest ugraniuk a mély vízbe
(Sipos Mihály és Halmos Béla a Bartók együttes zenekarában – fotó: Muzsikás archívum)*

1972–73 fordulója a táncházmozgalom történetében, mondhatni, az átmenet időszaka: a májusban és júniusban a Liszt Ferenc téri Könyvklubban tartott zártkörű táncházak zajos (bár alapvetően szakmai) sikere után szeptembertől újra beindult az érdemi munka a tánc csoportok mezőnyében a táncházhoz kötődő Bartókban. Ahol jó ideje már nem az akkoriban megszokott hagyományos cigányzenekari vagy műzenei kíséret mellett zajlottak a táncpróbák, hanem vérbeli, hagyományhű paraszzenére. Vagy legalábbis arra emlékeztetőre. A két pionír-mozgalmár, Halmos Béla és Sebő Ferenc fokról fokra, napról napra, hónapról hónapra haladt a kísérletezésben, érzett rá ízekre, színekre, hangsúlyokra. A mögöttük, mellettük felbukkanó érdeklődő fiatalok pedig biztosították a szükséges és egészséges utánpótlást.

Persze nem volt mese, az újonnan érkezőknek ugyanúgy muszáj volt fejest ugraniuk a mély vízbe, ahogy Sebőék tették ezt hónapokkal korábban. Bele abba, az urbanus fiatalok számára akkortájt teljesen ismeretlen, zenei és kulturális kapaszkodók nélküli szépséges világba, amelybe minél alább merültek, annál mélyebbre vonzotta őket. Autodidakta módon, nem ritkán hályogkovács

módszerrel haladtak előre. Ha szépre, érdekesre bukkantak, azonnal rákaptak és addig nem eresztették, míg magukévá nem tették. Mert hogy muszáj volt, annyira delejezett. Majd mikor úgy érezték, az anyag kézbe került, fordultak a következő szépség, érdekesség felé. És ezeket az élményeket, tapasztalatokat szívesen megosztották a pár lépéssel mögöttük járókkal. Mondhatni, egymást húzogatták fel a következő polcra.

A Bartók együttest kísérő zenekarban sok mindenki megfordult az idők során. Halmos Béla és Sebő Ferenc mellett stabil társulati tag volt Virágvölgyi Márta, Virágvölgyi Béla, az ott kizárólag kontrázó Sipos Mihály és később Hamar Dániel. Ez a kemény mag pedig – beleértve a tánckarban forgolódó Éri Pétert és ifj. Csoóri Sándort – nemcsak próbákon és előadásokon izzadt egymás mellett, hanem gyakorta együtt vigadt. A házibulik korszakában laza baráti társaságként, nőtlen fiatalok csoportjaként két kanállal habzsolta az életet. A lakásokban bömbölt a Beatles meg a Stones, ők meg időnként előkapták a hangszereket, és fergeteges mulatságot csaptak.

Sebő Ferenc: „Bélának is megvolt a maga baja a hegedüléssel. Csinálta, megoldotta. Azon a szinten, ahogy

Muszáj volt, annyira delejezett (Halmos Béla 1976-ban egy széki lakodalomban)

ott kellett. Nekem is megvolt a magam baja a brácsázással. Talán nekem is sikerült megoldanom. Közben meg jó ideje szerepeltünk a József Attila versekkel, benne pörögtünk a forgalomban. Egyszerűen nem volt időnk a vacakolásra. Az egyedüli gondot az okozta, hogy miért nem vagyunk dupla annyian. Hívogattak Jászberénybe, Miskolcra, mindenhová, és hát ezt nem lehetett győzni. Azért forszíroztuk később a tanfolyamokat, hogy legyen utánpótlás. Végül is mi ettől a tehertől meg akartunk szabadulni." [A szerző interjúja, 2013.]

Sipos Mihály: „Megérkezett Halmos Béla a próbára, érdeklődött, van-e hangszerem. Még aznap este feljött

hozzánk, kért tőlem egy éles bicskát és szó nélkül egyenesre vágta a hegedű húrlábát. Majd kijelentette, ez most már brácsa. Merthogy arra van szükség a zenekarban. S hogy gyorsan tanuljak meg játszani rajta, mert egy hónap múlva az Operett Színház nagyszínpadán szerepelünk. Köpni-nyelni nem tudtam. De Béla annyira kedvesen adta mindezt elő, hogy ráálltam. S jellemző Sebő Feri nevelési vénájára, hogy az előadás előtt megkérdezte, melyiket tudom a legjobban. Oké, akkor azt egyedül húzod. A többit ketten. Ami természetsszerűleg azt jelentette, hogy ő vezetett, én meg nyugodtan húzogathattam mellette." [A szerző interjúja, 2013.]

Egymást húzogatták fel a következő polcra (a Bartók együttes zenekara Finnországban 1974-ben: Halmos Béla, Sebő Ferenc, Virágvolgyi Márta, ifj. Csoóri Sándor, Sipos Mihály – fotó: Hidas György)

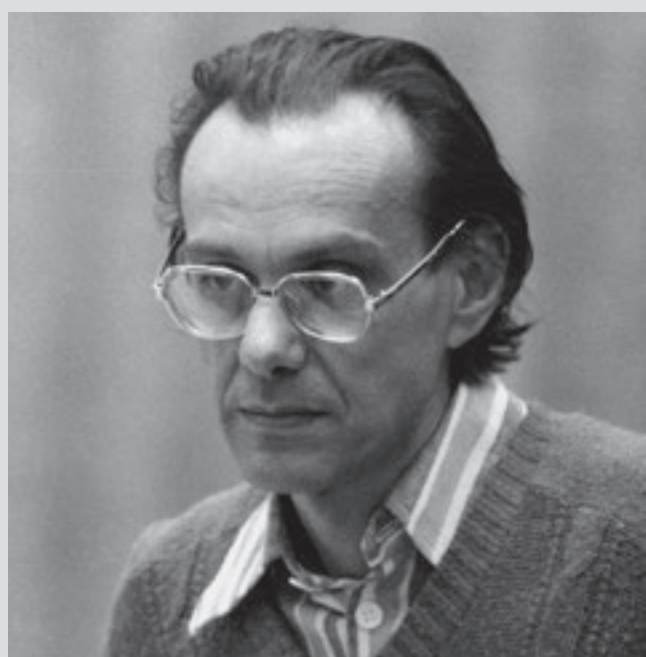

Hamar Dániel: „Mikor bekerültem a Bartók Béla Táncegyüttesbe, egyik döbbenet követte a másikat. Például amikor a próba elején a zenészek táncra perdültek a táncosokkal. Mindezt Timár Sándor irányítása mellett. Mondván, csak az az igazi zenész, aki tapasztalatból tudja, milyen tánc alá kell muzsikálnia. Merthogy ebben a zenében mégiscsak a zenész az, aki alkalmazkodik a táncos tempójához, és nem fordítva. S én, aki korábban sosem táncoltam, a Toldy Ferenc Gimnáziumban, a próbákon ezt is megtapasztalhattam.” [A szerző interjúja, 2013.]

Virágvölgyi Márta: „1971-ben frissen végzett zeneakadémistaként kerültem a műegyetemi szimfonikus zenekarba, ott játszott a későbbi férjem, Virágvölgyi Béla és ott ismertem meg Halmos Bélát és Sebő Ferencet. Mire az egyik próbán Béla megkérdezte tőlem, hogy szeretnék-e népzenet játszani. Azonnal bólintottam. Hisz világ életemben erről álmodtam. 1972 októberében elmentem tehát a Bartók együttes próbájára a Toldy Gimnáziumba. Aztán ott ragadtam. Béla remekül hegedült, hamar felvette a stílust, meg amúgy is vezető alkat. Én meg szorgalmasan próbálkoztam. Aztán a soron következő zalaegerszegi fesztiválon Béla bedobott a mély vízbe. Ha jól emlékszem, Timár mezőségi koreográfiát csinált, és az előadás után Béla közölte velem, hogy mivel az együttes díjat kapott, a holnapi gálán én leszek a primás. Merthogy neki Berek Katiékkal a 25. Színházban van előadása. Szakadt rólam a víz, egész éjszaka gyakoroltam, minden bajom volt. Mert hiába tudtam hegedülni, más Mozartot játszani és más széki vagy mezőségi népzene. De túléltem. S attól kezdve primásként lényegében ketten vittük a bartókosi csapatot.” [A szerző interjúja, 2013.]

Az FMH megszerzése Sebő Ferenc érdeme. Ott működött az Illés-klub, ahová Szörényiék hívták őket zenélni, megtetszett neki a körterem, akkoriban épp punynyadóban volt a hely, gondolta, milyen jó lenne tánc háznak. Megkereste az akkori igazgatót, Gyurkó Lászlót, aki történetesen a 25. Színháznál a főnöke volt, s meggyőzte arról, hogy nem lesz ott semmi magyarkodás, semmi irredenta mellédöngetés, csak színtiszta paraszti tánczene. Vagy ahogy Sebő később megfogalmazta: „ártatlan, de új közművelődési forma”. És ezért személyesen vállalta a felelősséget. Gyurkó hitt neki, odaadta, így nyílt meg ott 1973 februárjában az első budapesti, immár mindenki számára szabadon látogatható tánc ház.

Azzal persze senki sem számolt, hogy rockzenei mércével mérhető érdeklődés lesz iránta. Bejárat előtt kigyózó sorokkal, véceablakon bemászással, dulakodással, üvegtöréssel, csörömpöléssel. A rendőrök időnként szírenázva szaladtak oda, mert legalább kétszer annyian akartak bejutni, mint amennyi hely volt.

Martin György

A néptánc- és népzene kutató Martin György (1932–1983) a magyar és egyetemes folklorisztikai kutatás kiemelkedő egyénisége, a hetvenes évek elején indult tánc házmozgalom legfőbb mentora, „ideológusa”. 1983-ban, alig 51 évesen távozott közülünk. Torzón maradt életművének hatása máig felbecsülhetetlen.

1951-től 1955-ig hivatásos táncos volt (a Csokonai együttesben csak úgy emlegették, a „mérnök táncos”, annyira precízen elsajátította a legkisebb nüanszokat is), ezalatt magyart tanult az ELTE-n, majd néprajz-muzeológusi diplomát szerzett. 1953 és 1965 között a Népművelési Intézetben dolgozott néptánc kutatóként. 1964-ben az ELTE-n doktorált, 1969-ben kandidált. 1965-től előbb az MTA Népzene kutató Csoportjának tudományos munkatársa, majd csoport vezetője lett, 1974-től haláláig pedig az MTA Zenetudományi Intézet tudományos osztály vezetője volt.

1951-től végzett rendszeres gyűjtőmunkát a néptánc és népzene területén, Kárpát-medencei kitekintéssel. Nem csak a magyar, hanem a többi nép táncait is kutatta. Példaképehez, Bartók Bélához hasonlóan más népek kutatóival szintén baráti kapcsolatban állt, összehasonlító tánc kutatással is foglalkozott. Martin György emellett népdal- és népzene gyűjtőként is jeleskedett Számos tanulmánya jelent meg magyar és külföldi szakfolyóiratokban.

Az FMH-ban nemcsak Timár Sándor és legjobb táncosai tanítottak, a fal mellett már ott ültek a balettintézetben növendékek is. 1971-től ugyanis az Állami Balettintézetben Rábai Miklós kezdeményezésére, Timár és Györgyfalvy Katalin irányításával elindult az első néptánc tagozat. Hogy ott ne csak karaktertáncként oktasák a néptáncot, hanem önálló entitásként. A növendékek közül sokan már a Liszt Ferenc térre is eljutottak, az FMH-ban azonban rendszeressé vált a jelenlétük. Hétfő,

szerda és péntek esténként jártak fel a Toldy Gimnáziumba, a Bartók együttes próbájára, jól kiképezték őket, így mikor megnyíltak a kapuk a civilek előtt, kétségkívül kéznél voltak.

A FMH-ban tartott első táncházakon Székely Orsolya és televíziós stábja is forgatott. Így született meg a mozgalom legelső mozgóképes dokumentuma, a hetven perces *Hajnalban indultunk*, amelyet először 1973. szeptember 5-én, szerda este 9 órakor vetítettek le a Magyar Televízióban.

Halmos Béla és Sebő Ferenc azonban ekkor már nagyon messze jártak. Kilencezer kilométerre Magyarországtól. 1973 nyarán ugyanis meglepő ajánlatot kaptak: elmehettek fél évre Japánba, egy magyar étterembe muzsikálni. Mit szépítsük, bárzenészek voltak, heti hét nap este hattól éjfélig robotoltak. Ennek eredményeként viszont módfelett összeszoktak, összecsiszolódtak, rezdülésekből megértették egymást.

Közben meg kapták a képeslapokon, levelekben, időnként telefonvonalon érkező itthoni híreket. Hogy mekkora nagy pezsgés indult el táncházas vonalon azt követően, hogy ők kitétték a lábukat. Azok, akik a Bartókban vagy az FMH-ban még tőlük igyekeztek ellesni a trükköket, fogásokat (persze, hisz ők mégiscsak hat héttel előrébb jártak a tanulásban!), azok időközben önálló zenekarokat alapítottak. Így született meg például a Vi-

rágvölgyi és a Jánosi együttes. És hát mindenekelőtt az FMH-ban Sebőéktől a stafétabotot átvevő Muzsikás.

De a kemény mag ennek ellenére éveken át együtt haladt. S benne, ha kellett, mindenki mindenkit helyettesített. Amikor például Halmosék Japánban zenéltek, fél évig Sipos Mihály lett a Bartók zenekarának vezetője. Zenei kérdésekben persze erősen támaszkodott Virágvölgyi Márta és Béla szakmai tudására, a fenntartó szakszervezettel viszont neki kellett tartania a napi kapcsolatot. Utánajárni, próbákat előkészíteni, társulati ügyekkel foglalkozni. Ez a szerepköre aztán Halmos Béla év végi visszatérése után is megmaradt, aki örült annak, hogy a kiegészítő feladatokat más elvégzi helyette.

Sebő Ferenc: „A Bartókban csak annyit ígértünk Timár Sándornak, hogy átmenetileg elvállaljuk az együttes kíséretét. Úgy, hogy hét közben Bélával reggel és este blokkolnunk kellett a magunk építészeti irodájában. De teljesen rákattantunk, hogy ez a zene mennyire jó. Úgyhogy hajtottuk a lovakat. Mindenki megkereste a maga helyét és csak azt csinálta. Nem törődött a mások dolgával. Mert a bajok mindig ott kezdődnek. Ez volt a mozgalom nagy szerencséje. Hogy képesek voltunk minden egyéni érvényesülési vágyat félretenni – mert nem volt rá szükség –, és csak a lényegre koncentráltunk. Ha belegondolsz, ekkora luxus ritkán adatik meg az ember életében.” [A szerző interjúja, 2013.]

A paraszttzenét eredeti formájában kell megtanulni, lehetőleg a helyszínen (Sebő Ferenc, Virágvölgyi Béla, Halmos Béla és Virágvölgyi Márta Méhkeréken, Kovács Tivadar bandájával – fotó: Táncház Archívum)

A Sebő együttes

Úgy nyitották meg, hogy az alapítók ott sem voltak (Sebő-klub a Kassákban – fotó: Szalay Zoltán)

Míg Halmos Béla és Sebő Ferenc Japánban bárzenélt, zenésztársuk, Koltay Gergely idehaza szervezkedett. S az FMH-beli klub sikerének hatására megegyezett Nógrádi Gáborral, a zuglói Kassák klub vezetőjével, hogy ott önálló Sebő-klubot indítanak. Nem tudni, miért, de úgy gondolták, érdemes sietni, így a mozgalom szempontjából legendássá váló helyet úgy sikerült 1973. november 13-án megnyitni, hogy maga a két alapító ott sem volt (a megnyitó alatt Sebő azért Japánból telefonon üdvözölte az egybegyűlteket), a zenét pedig a Muzsikás együttes szolgáltatta.

Hazatérése után pedig az addigi Sebő-Halmos duó Sebő együttes néven folytatta pályafutását. Mégha ez az át-lényegülés egyáltalán nem is volt zökkenőmentes.

Sebő Ferenc: „Japánból már a készbe jöttünk haza. Kicsit el voltunk kanászodva, volt munkahelyünk, semmi készletetést nem éreztünk, hogy profi zenészek legyünk.

Koltay Gergő kétségkívül friss vért hozott a csapatba. Mint amolyan rendes marketingszakember, akcióba lépett, és ennek kapcsán ő vetette fel, hogy legyünk Sebő együttes. Hisz ez a formáció régóta több kettőnk duójánál. Új nevet meg azért nem lett volna érdemes választani, mert az enyém már országszerte jól csengett.” [A szerző interjúja, 2013.]

Halmos Béla: „Sebő Feri volt a zeneszerző. Azonkívül a fő szervező. A repertoárunkon pedig továbbra is volt népzene és az általa megzenésített versek. Ferivel nagyon jól kiegészítjük egymást, ahogy a magyar zenei életben sokan (pl. Szörényi-Bródy). De közben lényeges különbség, hogy én nem szerzek zenét. Ezenfelül ő többet tudott vállalni időben is, anyagilag is. Akkor már családos ember voltam, Feri meg független. Tudatosan elfogadtam azt, hogy őt illeti meg, hogy az együttest róla nevezzük el. Nem állítom, hogy ezt a döntésemet a

környezetem, a családom osztatlan egyetértése kísérte.”
[Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzeneessel beszélget Ab-
karovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

Gyenes Katalin: „1973 őszén én is kimehettem hozzá-
juk egy hónapra Tokióba. Pont akkor zajlott ez a név vita.
Persze, hogy ellenérzésem volt evvel kapcsolatban. Még
ha éreztem is, hogy igazából Ferinek volt fontos, hogy a
neve forogjon. Bélának nem annyira. Nehezen tudtam

Feri »sebőizmusát« elfogadni. Meg azt, hogy a nyilatko-
zataiban általában mindig egyes szám első személyben
beszél közös dolgaikról. Míg Béla tudatosan mindig töb-
bes számot használt.” [A szerző interjúja, 2013.]

Sebő Ferenc: „Az együttes kétpólusossága idővel kez-
dett kiegyenlítődni. A népzene a Kassák klubban mű-
ködött, de annyira nem ment, hogy önálló produkció-
ként színpadra állhassunk vele. Volt azért önkritikánk.

Az első tánc házas lemezek

A tánc házmozgalom indulásától öt
évek kellett eltelnie ahhoz, hogy
az első tánc házas nagylemezek
megjelenhessenek. Bár a Sebő
együttesnek jött ki korábban albuma,
az 1975-ös „duplaborítós” albumuk
jól tükrözte akkori kettősségüket: a B
oldalon versmegzenésítésekkel, az A-n
pedig magyar népzenevel. De nem
feltétlen olyan, ami talp alá való.

1976 táján jelentek meg az első fecskék,
öt darab kislemez: Sebő, Muzsikás,
Kolinda, Délibáb és Méhkeréki román
táncok. De hát méretüknél fogva ezek
is csak rövid táncrészleteket tudtak
bemutatni. Úgyhogy két, egymással
párhuzamosan dolgozó érdekcsoport is
belendült az első tánc házas nagylemez

megjelentetése érdekében. S bár időben
a Pálfi Csaba által kezdeményezett
lemezyang készült el előbb, a végén mégis
ez került később a boltokba.

Sebő Ferenc: „Az Egyesült Államokban
élő Pálfi Csaba keresett egy tánc házi
hanglemez készítéséhez alkotókat.
Martin Györggyel konzultált, ő ajánlott
minket. Pálfi az amerikai példát követő
egyperces táncoskákat szeretett
volna, mi teljes táncrendeket. Végül
sikerült meggyőznünk. A felvételekbe
bevitük a Bartók Táncegyüttest is,
külön dobogót ácsoltattunk nekik a
Rottenbiller utcai stúdióban. Jelenlétükre
a jó tempó, valamint a táncos hangulat
megteremtéséhez volt szükség. Azt
szerettük volna ugyanis, hogy az

érdeklődők otthon és tanfolyamokon
is teljes értékű tánczeneként
használhassák. Ahhoz is ragaszkodtunk,
hogy a még élő adatközlő zenészeink
is közreműködhessenek. Így került
erre a felvételre Székely Zsigmond
lőrincrévi hegedűs, Karsai Zsigmond
lőrincrévi táncos és énekes, Kovács
Tivadar méhkeréki prímás és a Figler
Ferenc vezette decsi tamburazenekar.
Vendégzenészként Fábíán Márta
cimbalomművész és Barvich Iván
tárogatós működött közre. A két plasztik
lemezről álló *Tánc házi Muzsika* című
album végül csak 1978-ban jelenhetett
meg, mivel be kellett várnia a jóval
később beindított *Élő népzene* című
sorozatot, amelynek aztán a hatodik
helyére szorította felvételünket egy
nálunk jóval erősebb lobbí. De azért
hadd mondjam el bizalmasan, hogy a
harcokat mi vívtuk meg a frontvonalban,
és így ez a Martin György, Timár Sándor,
Gulyás László zeneszerző és Pálfi Csaba
vezérletével elkészült hanglemezkiadvány
úttörő volt a maga módján.” [A szerző
interjúja, 2012.]

Annak a bizonyos, jóval erősebb
lobbinak az élén Zelnik József és Csoóri
Sándor állt. S remekül jellemzi a kort,
hogy a hetvenes évek második felében
miként lehetett Magyarországon
népzenei lemezeket felvenni. A Zelnik
József vezette Fialat Népművészek
Stúdiója, miután megkapta az óbudai
„Selyemgombolyító” épületét, egy
filmforgatásra (Makk Károly: *Egy
erkölcsös éjszaka*) úgy adta bérbe azt a
Mafilmnek, hogy cserében lehetőséget
kapott öt lemezyang felvételére annak
Lumumba (ma Róna) utcai stúdiójában.
Ebben az ötös sorozatban jelenhetett meg
a Muzsikás és a Vízöntő debütáló lemeze,
Budai Ilona albuma, illetve a *Tánc ház I* és
Tánc ház II lemez. Utóbbinál a Muzsikás
és a Sebő együttes felosztotta, ki melyik
táncrendet játssza, így jutott a széki
Sebőéknek, a dunántúli és a szatmári a
Muzsikásnak, míg a mezőségit közösen
adták elő.

A Halmos család 1965-ben: Anikó, Judit és Gyöngyi (felső sor), Éva, a szülők és Béla (alsó sor)

A „gítáros fiú” 1970-ben

Hamar Dániel, Sebő Ferenc, ifj. Csoóri Sándor, Halmos Béla, Virágvolgyi Márta és Sipos Mihály, a Bartók együttes zenészei (fotó: Hidas György)

Sebő Ferenc és Halmos Béla az Fővárosi Művelődési Házban, 1973-ban (fotó: Szalay Zoltán)

Halmos Béla, Sebestyén Márta, Sebő Ferenc és Éri Péter a Kassák Klubban (fotó: Szalay Zoltán)

Halmos Béla és Sebestyén Márta között Székely Andrásné Sós Erzsébet (Magyarszovát) énekel (fotó: Rónay Eszter)

Kalamajka együttes: Fábíán Éva, Halmos Béla, Petrovits Tamás, Dövényi Péter, Nagymarosy András

Halmos Béla Újkígyóson, 2011-ben

Idővel viszont szép lassan megerősödött. S ezzel párhuzamosan Bélának is megjött az öntudata. Hogy abban mégiscsak ő a főnök. Prímásként neki kellett vezetnie, meg ő döntött abban, hogy a különböző dallamokat miként köti össze. Ilyesmiben engem meg sem kérdezett. A kontrázást is ő tanította nekem. Így lett feladata a zenekarban. Addig csak anynyi volt, hogy miután az én számaimat játszottuk, megnézte, milyen ak-

kordok vannak benne, azzal jött utánam a gitárral. Később persze eljutottunk abba a rugalmas állapotba, hogy már mondanom sem kellett. Mindenkinek megvan a maga cselekvési makrója, kiismerte a módszereimet, tudta, mit akarok és már tette is oda a megfelelő hangokat, akkordokat. Csak akkor szóltam, ha valami nem tetszett. De hamar és nagyon összekattantunk. Nem feszültek közöttünk lényeges ízlésbeli különbségek." [A szerző interjúja, 2013.]

Halmos Béla: „Koltay Gergő fűtötte nagyon, hogy legyünk Sebő együttes. Mindegy. Lettünk. Mindig elismertem, hogy Feri többet tett bele, zeneszerzőként, zenészként és anyagilag is, hisz neki akkor még nem volt családja, tudott hangszereket venni. Miközben én 1969-ben megnősültem és 1970-ben apa lettem. Feri amúgy is frontember típus, én nem. Negyedik gyerekként megszoktam, hogy nem én vagyok az első. Mi ketten nagyon sokféle dolgot csináltunk, a táncház csak egy szelete volt az életünknek. Ugyanaz volt az eredeti szakmánk, ugyanazt az utat jártuk be, s ha később nem is voltunk mindig egy csapatban, útjaink újra és újra összehalmozognak. S ha visszatekintek a pályámra, az is tény, hogy Ferinél jobb partnerem nem volt soha.” [A szerző interjúja, 2011.]

Amikor tehát 1973 decemberében Halmos Béla és Sebő Ferenc visszatért Japánból, a korábban Koltay Gergelyvel és Éri Péterrel kibővült formáció Sebő együttes néven folytatta pályafutását. Majd amikor Nagy Albert (bögő) is beszállt, az addig a basszus szólamért felelős Éri Péter időnként brácsára váltott. A veretes palatkai zenéhez amúgy is jobban passzolt a kétbrácsás felállás. Később Sebestyén Márta belépésével hattagúra bővültek.

Halmos Béla: „A hetvenes évek elején a családdal szükségből az anyósoméknál laktunk a Királyi Pál utca 9-ben. 1973 nyara lehetett, egy szál tréningben heverésztem az ágyon és olvasgattam, mikor hallom, valahol rettenetesen bömböl a magnó. Mikor odafigyeltem, kiderült, nem más ordít, mint a Lajtha-féle széki gyűjtés. Ez

azért akkoriban nem volt divat. Kiderült, a fél emelettel lejjebb lakó Sebestyén családtól jön. Hát, Mártika volt az, aki ordított. Egy évvel később aztán feltűnt a Kassákban. Egyik szünetben felállt, hogy ő tud népdalokat énekelni. Mikor belekezdett, mindenki hanyatt dobta magát.” [A szerző interjúja, 2011.]

Sebestyén Márta: „Rajongva néztem Halmos Bélát a *Röpülj, páva!* című tévéműsorban, és kiderült, hogy abba a házba udvarolt és nősült, ahol mi laktunk. Szinte naponta találkoztam vele, tőle kaptam az első eredeti népzenei felvételeket, például Lajtha László széki gyűjtéseit. Béla fogadott lányaként tekintett rám. Kamaszkoromban mindenhová mentem, ahol ő és Sebő muzsikáltak. Később kollégák lettünk, mindig, az utolsó napokig gondja volt rám. Azt hiszem, ez a zenélésből is következett, ő tényleg kíváncsi volt az emberekre. Erkölcsi példaképemnek tekintem.” [MTI-hír Halmos Béla haláláról, 2013. július 18.]

A Kassák-beli kéthetenkénti Sebő-klubba már nem csak a népzene, a népi kultúra iránt fogékony, vagy az új divatot felfedező tizen- és huszonévesek tódultak, hanem az értelmiség egy része is. Ahogy a klub *Síppal-dobbal* című újságjában megfogalmazták: „Célunk elsősorban a városi népzene megismertetése, vagyis költőink verseiben megszólaló énünk népzenei hagyományokkal történő interpretálása. A Sebő-együttes azonban a zene megszerettetésén túlmenően szeretné sajátos eszközeivel segíteni az aktív közösségi életforma feltételeinek megteremtését, azt, amit a beatmozgalom csak részben tudott megvalósítani.”.

Ennek jegyében szervezték meg a klubnapokat, ahol a koncerteken kívül a legjobb táncosok – többek között Litkey István, később Varga Zoltán, Zsuráfszky Zoltán, Farkas Zoltán „Batyú” – tanítottak, közös éneklés is zajlott, és a vendégek között gyakran felbukkant Csoóri Sándor, Nagy László, Kósa Ferenc, Féja Géza, Gyurkó László, Király István, Szécsi Margit vagy Weöres Sándor. De előfordult Illyés Gyula, a szobrász Somogyi József, vagy a

régész Zolnay László is. Itt mutatták be először Szomjas György és Csányi Vilmos filmjeit, a néprajzi ihletésű kisfilmeket, a népi kultúrát kiemelten támogató, élesztő *Forrás* folyóiratot, vitákat rendeztek neves népzene kutatók és társadalomtudósok közreműködésével.

Csoóri Sándor többek között az itt átéltek hatására írta le tánc-szakmai körökben nagy megrökönyödést kiváltó, híressé vált mondatait: „A szakemberek, vagy a boldog mindentudók ítélkezzenek aprólékosan és mondjanak mást! Én csak azt mondhatom, amit meggyőződésem és a jókedvem súg. A néptánc történetének két fontos történelmi pillanata volt: az egyik, amikor a néptánc fölkerült a színpadra, és a másik, amikor a színpadról újra visszakerült a földre. Nem művészetként, hanem azért, hogy tánc maradhasson, mint ahogy szél a szél, eső az eső.”.

*

A Sebő-klub tevékenysége aztán idővel túlnőtte a Kassák kereteit. A tagság ugyanis annyira ki volt éhezve minden jóra – beszédre, énekre, zenére –, hogy a nyári szünetben táborozásokat kellett nekik szervezni. Ebben a kezükre játszott, hogy az 1972-ben a Népművelési Intézet élére kinevezett Vitányi Iván az elsők között támogatta a szárba szökkenő táncmozgalmat. S többek között sorra vette oda magához a népi kultúra iránt elkötelezett szakembereket, így Sebő Ferencet, Vásárhelyi Lászlót, Eredics Gábort, Borbély Jolánt, Héra Évát, Lelkes Lajost és Stoller Antal „Hubát”.

Sebő Ferenc első dolga volt, hogy tanfolyamokat szervezzen. Úgy érezte, az alkalmi tanítások már nem elegendők, jobban bele kéne mélyedni a felhalmozódott és egyre jobban hozzáférhető anyagba. Bővíteni kellene a repertoárt, de ahhoz ők egyedül kevesek. A továbblépéshez immár szükséges a megfelelő utánpótlás nevelése. Akár tanfolyam formájában, akár valamiféle többhetes nyári intenzív együttlétben.

Sebő Ferenc: „Vitányi erre annyit mondott, hogy olyan bájos ez a mozgalom, nem kéne intézményesíteni. Mire mondtam, »Iván, a magyar nyelv ügye is bájos mozgalom volt egykor, de hol lennénk, ha a nyelvoktatást nem vezették volna be az iskolákban. Ezt nem lehet félvállról venni.«. Tisztában voltam persze az intézményesítés buktatóival, de meg kellett lépni. Távlati célom az volt, hogy miként Skandináviában láttam, népfőiskolaként szervezzük meg. Hónapról hónapra működjön, a nyári táborban intenzívebben, és úgy kell megszerkeszteni a tananyagot, hogy bármikor bele lehessen kapcsolódni egy-egy részbe. Sok vita után végül sikerült rábeszelnem Ivánt. Így lehetett 1974-ben Tokajban, a következő évben Zircen, majd 1976-ban Abaújszántón táborozás. Ez utóbbi, majd a következő évi székesfehérvári

táborozások már egyben Országos Táncvezetői Tanfolyamok is voltak, amelyek a Népművelési Intézet közreműködésével év közben havi összejövetelekkel is bővülve (amolyan Népfőiskolaként) az egész országban hiányzó népzene- és néptáncoktatást voltak hivatva pótolni.” [A szerző interjúja, 2011.]

A táncmozgalom terjedése szempontjából tehát roppant sokat jelentett, hogy 1974 végétől a Népművelési Intézet egyrészt szakmailag és anyagilag támogatta őket. Ráadásul annak vezetője, Vitányi Iván politikai fronton szintén rendszeresen kiállt mellettük. Ha kellett, megvédte őket Aczél Györgynél, ha kellett, elintéztet fontos támogatásokat, ha kellett, a megfelelő körökben a megfelelő mondatokat pendítette meg. Például, hogy „ha a liverpooli fiúknak szabad volt a saját zenéjüket játszani, akkor nekünk miért nem?”.

Vitányi és a táncmozgalmak igazából csak abban feszültek időnként egymásnak, hogy hát Magyarországon ez az egész hány embert is érdekel. Nyilván az intézetnek a minisztérium felé volt némi mennyiségi elszámolnivalója. Hogy megfelelő hatékonysággal hasznosulnak-e a közforintok. Hogy kell-e annyit foglalkozni ezzel a rétegérdekeltségű értelmiségi zárvánnyal. Hogy lényegi-e olyasmit támogatni, ahol egy-egy klubestremaximum nyolcvan emberre szorult be. Merthogy a hatalom – természetéből adóan – mindig is tömeghatásban, tömegmozgalmakban gondolkodott. És a táncmozgalmak ebből a szempontból sosem tudtak megfelelni a korszak elvárásainak.

Sebő Ferenc: „Nekem minőségileg más volt az elképzelésem. Hogy pontosan azt a nyolcvan embert kell kiszolgálnunk. És hogy sok nyolcvan emberes est legyen. Ne egy darab tízezres. Amire amúgy nagyon hajlamosak vagyunk. Miként a Könyvtártudományi és Módszertani Központ-beli főnököm, Sallai Pista bácsi mondogatta, mikor panaszkodtam neki, hogy megcsináltunk egy klubot, és akkor most mi van. Hát, csináljatok még egyet, válaszolta. És utána? Akkor csináljatok egy harmadikat. Majd csak összesen! És ez roppant hasznos tanács volt tőle. Az ember türelmetlen, szeretné, ha minél többen lennének rá kíváncsiak. Pedig az már nem ugyanaz. Az inkább demonstráció. A sok klub, az emberi léptékek, a kapcsolatok fontosabbak. Ezekben rejlik a táncmozgalom lényege.” [A szerző interjúja, 2011.]

Halmos Béla: „Sosem politizáltunk direktben. Nem akartunk mást, csak normális életet élni. S ennek egyik eszköze lehetett a zene. Nem akartunk éneklő Magyarországot, de azt igen, hogy az emberek tudjanak népdalt énekelni. Hogy azért legyen bennünk egészséges nemzeti öntudat. Hogy azért tisztában legyünk a saját értéke-

Halmos Béla: „Sebő Ferencnél jobb partnerem nem volt soha” (fotó: Szabó József)

inkkel. S mindig voltak, akik támogattak. Vitányi rendkívül sokat segített. Amikor a rendszerváltás után kitétek a Népművelési Intézetből, és mindenki a kommunistákat köpködté, látványosan kiálltam mellette. Vagy ott volt Gödöllői Lajos, a VDSZ kultúrosa, szintén párttag, aki szintén sokat tett a mozgalomért. Vagy Héra Éva, aki akkor a tanács kulturális osztályán dolgozott. Vagy Romhányi László, aki abszolút kívülállóként megszervezte az első Táncháztalálkozót. Szoktam is mondogatni, a táncházmozgalom sosem volt homogén közösség. Ez akkor tudatosodott bennem, amikor sok évvel ezelőtt belekezdtem nagyszabású interjúsorozatomba, ez lett a

Táncháztalálkozó Archívum orális archívuma. Hogy mennyi mindenki vett benne hosszabb-rövidebb ideig részt, politikai hovatartozástól függetlenül.” [A szerző interjúja, 2011.]

Vitányi Iván szerepét tehát nem lehet elégszer hangsúlyozni. Ő volt az is, aki 1985-ben kijárta, hogy Halmos, Sebő és Timár Állami Díjat kapjanak. A hatalom persze végül megosztva ítélte oda (hogy azért annyira mégse örüljenek), de kétségtelen, hogy ezzel a gesztussal a Kádár-rendszer nem csak az ő tevékenységüket ismerte el, hanem az egész táncházmozgalmat.

Még ha a két alapító atya ekkor már évek óta külön utakat járt is.

A zenetudományok kandidátusa

Zenei példaképét, Ádám István „Icsánt” a széki primás 1980-ban bekövetkezett haláláig rendszeresen látogatta (fotó: Halmos Béla)

1979-ben Halmos Béla bejelentette, hogy kilép a Sebő együttesből. Amely ezt követően erősen átalakult: előbb Éri Péter csatlakozott a Muzsikáshoz, később Sebestyén Márta is követte. Így 1980-ban Sebő Ferenc friss lemezét javarészt új társakkal vette fel. Nem sokkal később pedig – hosszú évekre – a táncházmozgalomból is kivonult. Felnőtt fejjel elvégezte a zenetudományi szakot, mindezt saját bevallása szerint azért, hogy a „hagyományőrzés ne maradjon meg lassan elhaló amatőrmozgalomnak, hanem igenis be tudjuk kapcsolni a kultúra főáramába”. [Megvesznek minket kilóra – beszélgetés Sebő Ferencsel. A szerző interjúja. Népszabadság, 2000. március 25.]

Halmos Béla nem hirtelen elhatározásból, érzelmi felindulásból döntött a kiválás mellett, távozása hosszú, közel kétéves folyamat eredménye volt. Évek óta lazább munkakapcsolatot szeretett volna kialakítani a Sebő együttesrel, több időt szeretett volna szentelni magára, a családra, a népzene kutatására. Aztán egy kéthóna-

pos ausztráliai meghívás kapcsán már nem volt mese, teríteni kellett a lapokat.

Gyenes Katalin: „A Röpülj, páva! után Béla és Feri azonnal Grúziába mentek egy hónapra. Nagy pocakkal kísértem ki őt a repülőterre. Bori lányunk születésére ugyan Béla visszaért, de attól kezdve meglehetősen ritkán láttam. Évekig a Királyi Pál utcában, anyukámnál éltünk egy szobában, csak 1976-ban lett saját lakásunk a Forint utcában. Kata lányunk már oda született. S azt követően, hogy a Sebő együttesből kilépett, némileg könnyebb lett az élet.” [A szerző interjúja, 2013.]

Sebő Ferenc: „Az Interkoncert szervezett egy meghallgatást Keszthelyen, ahol elővezettek minket a külföldi menedzsereknek. A műfaj képviselőiként pár szám erejéig bemutatkozhattunk nekik. Zajos sikert arattunk, azonnal meghívtak minket egy kéthónapos ausztráliai turnéra. Készültünk rá rendszeresen. Majd egy héttel az indulás előtt Béla bejelentette, hogy elege lett a cigányélet-

ből, ő inkább visszamegy építésznek. Köpni-nyelni nem tudtam. Annyira azért ismertem, hogy a hegedűt nem fogja véglegesen szögre akasztani. A Kassák-beli táncházat ugyan még évekig együtt csináltuk tovább, de a zenekarral Béla többet nem lépett fel. Jól elszúrtuk ezt a nagy ausztráliai lehetőséget. Ahová később helyettünk a Muzsikás ment. No, ekkor döntöttem úgy, hogy inkább beiratkozom a Zeneakadémiára.” [A szerző interjúja, 2013.]

Halmos Béla: „Mindig tudatosan éltem az életet, s láttam, hogy akárcsak a hegedülést, a hangszeres lejegyzést se lehet megtanulni egy-két év alatt. S engem a tudományos kutatás legalább annyira foglalkoztatott, mint a zenélés. Bár előbbi Ferit ugyanúgy érdekelte, ezek folyamatok. Nem mindenki ér azonos időben azonos elhatározásokhoz. És tíz év, az nagy idő, ennyi idő után a legtöbb ilyen kis létszámú együttes szétmegy.” [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzeneésszel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

*

Fura mód azzal, hogy Halmos Béla 1979-ben kilépett a Sebő együttesből, lényegesen több szabadideje nem lett: egzisztenciális okok miatt ugyanis visszament városépítésznek a VÁTI-ba. Ami meglehetősen leterhelte, hisz hétfőtől péntekig – az irodai munka mellett – gyakorta rótt a terepet. Nem beszélve arról, hogy ekkor már évek óta járt hosszabb-rövidebb gyűjtőutakra is. Mindezekelőtt Székre, Ádám István „Icsánhoz”. Mert a táncházmozgalom legfőbb mentora, Martin György neki öt osztotta.

„Icsánhoz” először 1972 karácsonyán, azon a nevezetes erdélyi túrán jutott el, s egészen a széki primás 1980-ban bekövetkezett haláláig rendszeresen látogatta. Előzetesen lejegyezte a korábbi felvételeit (különösen Novák Ferenc készített ilyeneket a széki szakdolgozatához), s közben lényegében meg is tanulta azokat. Úgyhogy, ha kellett, akár maga is elhúzta.

„Icsán” számára persze teljesen szokatlan volt, hogy valaki magnót tesz elé és az életéről kérdezi. Meg hogy az általa fejből húzott dallamokat más sebtiben lekottázza. Halmos pedig, ha csak tehetette, mindent kazettára vett. Nem csak „Icsán” játékát, hanem beszélgetéseiket is. Zenéről, szokásokról, életéről, halálról, politikáról. Még családfát is készített róluk. Aztán a nyolcvanas évek hajnalán mindezek a felvételek és jegyzetek alapján – és Vargyas Lajos biztatására – írta meg a *Tizenkét széki csárdás* című tanulmányát, amely lényegében az ugródeszkat jelentette számára a kandidátusi értekezés felé.

Halmos Béla: „A *Tizenkét széki csárdás*-ban mindent leírtam: az egyes hangszeres játékokat külön-külön, aztán a csujtogatást, az éneket és ez az – általam kitalált – »egy-

Béla „első felesége”

A nyolcvanas évekig használt hegedűjét Halmos Béla előszeretettel becézte az „első feleségének”. Kiváló francia hangszer volt, még kamaszkorában kapta Kósa Ferenc gyulai református lelkésztől. Ezzel játszott a helyi szimfonikus zenekarban, ezzel nyert tizenhét évesen ezüstérmet az Erkel Ferenc Diákünnepen, majd ezt akasztotta fel évekre a szögre. És ez volt az a hangszer, amellyel 1971-ben Sebőék lakásában először próbált széki dallamokat megszólaltatni.

1972. május 6-án a táncházmozgalom origójának számító első budapesti táncházban szintén ezt a hegedűt fektette le maga mellé a lépcsőre, míg várta, hogy a megnyitó véget érjen. S még egy hangot sem tudott húzni rajta, amikor véletlenül ráléptek és eltörték nyakát-fejét. „A Jóisten talán így akart figyelmeztetni, hogy nem kéne. Hogy ne szálljak bele ebbe az egészbbe. Mert rámegy az életem. Rá is ment. Hál’ istennek!” – kommentálta mindezt 2011-ben. [A szerző interjúja, 2011.]

Az első Liszt Ferenc téri táncházban tehát Halmos Béla kénytelen-kelletlen kölcsönhegedűn játszott, viszont „első feleségét” később megjavíttatta és a továbbiakban is azon húzta. Egészen 1983 októberéig. Épp fellépésre utazott, az autó hátsó ülésére lefektette a hegedűtöket, letakarta a ballonkabátjával. Útközben még beugrott a VÁTI-ba, hogy fixáljon egy teniszparti időpontot. Maximum tizenöt percet tölthetett ott. Mikor visszaült az autóba, kicsit furcsállotta, hogy nyitva hagyta az elefántfület. Aztán az Alagútban hátranyúlt. A ballonkabát ott lapult. A hegedű viszont nem.

Mindez történt szombaton. S mikor hétfőn felment a Zenetudományi Intézetbe, hogy bánatát megossza mentorával, Martin Györggyel, ott síró asszonyok fogadták. Hogy Tinka az éjjel meghalt. Így lett teljes íve a hegedű történetének.

„Az emberrel minden szerszám összenő, legyen az kapa vagy hegedű. Ez jó hangszer volt, mindenki meg akarta venni tőlem. Ráadásul ezernyi emlék kötődött hozzá. Mikor ellopták, úgy éreztem, mintha kitépték volna a fél szívem.” [A szerző interjúja, 2011.]

Az első Táncháztalálkozó létrejötte

A hetvenes évek végére a táncházmozgalom nemcsak hogy országos kisugárzásúvá vált, de időközben az országhatárt is átlépte, és a környező országokban élő magyar közösségekben is egyre-másra szerveződtek a táncházak, és sorra alakultak az új szemléletű népzenei együttesek. Mi több, 1978-ban Székelyudvarhelyen megszervezték az első Magyar Táncháztalálkozót, amelyre a táncházas zenekarok mellett az arrafelé még nagy számban élő paraszzenészeket és -énekeseket, valamint falusi zenekarokat is bőséggel meghívták. Az erdélyi minta nyomán persze jogos igényként vetődött fel, hogy a lassan jubiláló magyarországi táncházmozgalom szintén szervezze meg a maga országos fórumát. A végső lökést az erdélyi táncháztalálkozókat testközelből ismerő (amúgy az MTV-ben dolgozó) Turbéky Dénes adta meg, aki 1981 telén megkereste Halmos Bélát és erre a megbeszélésre magával vitte a pár évvel később a Jurta Színházat önerőből megépítő Romhányi Lászlót is.

Halmos Béla: „Romhányi beelkesedett. (...) Azt mondta, hogy ha az erdélyiek össze tudták hozni, akkor itthon mi is

rendezhetnénk egy ilyen nagy fesztivált. Kijelentette, hogy ő majd megszervezi.”
[Halmos Béla: *Az első Táncháztalálkozó emlékei* (folkMAGazin, 2011/2.)]

Romhányi jól ismerte Németh Károlyt, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának akkori titkárát, és rajta keresztül elintézte, hogy – az előző évben indult Budapesti Tavasz Fesztivál záróakkordjaként – 1982. március 28-án megrendezhessék az I. Táncháztalálkozót. A kirakodóvásárral egybekötött eseményt a Klenjanszky Tamás vezette Interart Fesztiválközpont finanszírozta, a pénzt Halmos visszaemlékezései szerint az Idegenforgalmi Propaganda Vállalatnál kezelték. A gazdasági ügyeket pedig az akkoriban a Közgáz néptáncsoportját vezető Nyikos István intézte.

Egyetlen napra kapták meg a Budapest Sportcsarnokot, abba kellett mindent beleszűrteni. A zenei részt – Sipos Mihály és Jánosi András segítségével – maga Halmos szervezte, és együtt állították össze az esti gálaműsort is. Nemcsak magyarországi táncház-zenekarokat hívtak az eseményre, hanem külföldi előadókat is, így lépett fel többek között

a stockholmi Kárpát, a kölni Cinege együttes, a stuttgarti Konthur Mária és a dunaszerdahelyi Varsányi zenekar.

Halmos Béla: „Amikor befejeződött a gálaműsor – ami természetesen hosszabb lett a tervezettnél –, s kezdődött a táncház, azt láttuk, hogy úgy játsszuk a székít Sebő Ferivel és Nagy Alberttel, hogy vagy kétezer ember táncol előttünk. Ez tényleg fantasztikus érzés volt. Más együttesek is szerettek volna muzsikálni, de 11-kor a személyzet közölte, hogy vége, mert nekik eddig tart a munkaidejük. Kikapcsolták az erősítést, lekapcsolták a reflektorokat, csak valami munkafényt hagytak meg, hogy el lehessen pakolni. Lehet, hogy Romhányi ekkor elkezdett ordibálni – most jogosan. A közönség persze hangot adott nemtetszésének, de mi – az összes zenész – kiálltunk a színpad szélére, és húztunk egy rövid palatkai párt. Velünk nem lehetett kitolni, mi tudtunk sötétben, erősítés nélkül is muzsikálni, így feloldottuk a feszültséget. Az emberek kitáncolták magukat, kiadták a dühüket, és megnyugodva szépen, hazamentek.”
[Halmos Béla: *Az első Táncháztalálkozó emlékei* (folkMAGazin, 2011/2.)]

szerűsített partitúra lejegyzéssel» is 48 oldal lett. Ha én ezt a hagyományos partitúrában írtam volna le, több száz oldalt tett volna ki, és áttekinthetetlen lett volna. Kitaláltam egy szám-betű kombinációt a kíséret lejegyzésére, a hegedűdallamot pedig rendes kottával írtam le. A *Népzene és zenetörténet* 4. kötetében megjelent tanulmányban először lehetett hangszeres népzene ilyenfajta kotta formájában látni. Ekkor javasolta Vargyas Lajos, hogy írjak egy kandidátusi dolgozatot a széki zenéből.” [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzenei esszéivel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

1982-ben Halmos elnyerte a kandidátusi fokozat megszerzéséhez szükséges hároméves aspirantúráját. Csak konzulenzst talált nehezen magának. A táncmuzika szellemi vezérét, Martin Györgyöt szerette volna, de hát ő mégiscsak tánckutatónak számított (ráadásul egy évvel később, 1983

Gyűjtőúton (Maneszes Márton bandája, hátul Halmos Béla és Kallós Zoltán – fotó: Kása Béla)

végén váratlanul meghalt, így informálsan sem támaszkodhatott a segítségére), Vargyas Lajost pedig szókimondása alapján nem nagyon kedvelték – se politikai, se szakmai körökben. Úgyhogy végül Sárosi Bálint lett az, aki viszont köztudottan sosem szerette a táncmuzikát. Talán ezért is alakult úgy, hogy Halmos Béla az *Ádám István „Icsán” és bandája – egy széki zenekar monográfiája* című kandidátusi disszertációját végül csak 1987-ben védte meg. Meglett a végén, de a hozzá vezető út nem volt olyan könnyű és egyenes. Viszont ennek következtében ott maradhatott a MTA Zenetudományi Intézetének akkor még létező Hangszeres Népzenei Osztályán.

Virágvölgyi Márta: „A zenéléseken, a tanfolyami tanításokon és a gyűjtéseken kívül sokat dolgoztam együtt Bélával a népzenei kutatás terén is. 1973-ban szerződéses munkatársa lettem a Zenetudományi Intézet Néptánc Osztályának, ahol Martin György vezetése alatt elsősorban lejegyzéseket készítettem, de belefolytam a dallamrendszerező és összehasonlító munkálatokba is. Ekkor készültek az első önálló tanulmányaim. A kilencvenes évek elején kezdtük el Bélával közösen az 1940-től 1985-ig történt széki gyűjtések feldolgozását, előtérbe helyezve a férfitáncok kíséret zenéjét, hat primás eljátszásában. Ennek a munkának az eredménye az 1995-ben a Magyar Művelődési Intézet kiadásában megjelent, *A széki férfitáncok zenéje* című nagyobb lélegzetű kötet, amely dallamrend és strukturális folyamatleírás is egyben. E munkát elvégezvén úgy éreztük, megtettük az első lépést annak a széki monográfiának a megvalósítása felé, amelyet Martin György tervezett meg és készített elő.” [A szerző interjúja, 2013.]

A példakép

Ádám István „Icsán” (1909–1980) a három nagy széki cigányprimás egyike, aki különösen Halmos Bélára gyakorolt nagy hatást. Halmos 1971-ben Sárosi Bálint *Zenei anyanyelvünk* című rádiós sorozatában hallotta meg őt játszani (*Le is szállnak, fel is szállnak a fecskék*), és ez annyira sorsfordító lett az életében, hogy egyszeriben „eldobta a gitárt”. 1972 karácsonyán találkozott először személyesen „Icsánnal”, és attól kezdve egészen haláláig rendszeresen járt hozzá tanulni.

Ádám István „Icsán” élete egybeesett a széki muzika „aranykorával”. Mint Halmos Bélának mesélte: „Széken a hivatásszerű muzsikálás fárasztó, speciális képességeket igénylő munka. Ennek ellenére szeretem azt, amit csinálok”. Később fiai (a bandája) otthagyták, egyikük elköltözött Székről, a másik máshoz szegődött kontrásnak.

A primás utánpótlás nevelése

Bár Halmos Béla sosem ambicionálta túlzottan a tanítást, a táncházmozgalom korai szakaszában a primás utánpótlás nevelésének feladata gyakorta hárult rá. S e kihívásoknak igyekezett tisztességgel megfelelni. Többek között a korábban emlegetett 1976-os abaújszántói táborban is ő látta el gyakorlati tanácsokkal a népi hegedülés trükkjei iránt érdeklődőket. Ebből a táborból aztán egy kétéves tanfolyam lett; minden hónap egyik hétvégéjén különböző pesti helyszíneken jöttek össze. Ahol Béla tanított becsülettel. Miként tette ezt később a székesfehérvári táborokban is. (Nagyjából ezekkel a táborokkal egy időben indította be Béres János furulyaművész-zenepedagógus a III. kerületi Állami Zeneiskolában az első népzenei tagozatot, amely később Óbudai Népzenei Iskolaként önállóvá vált. És olyan táncmuzsikusegyéniségek tanítottak, tanítanak ott, mint ifjabb Csoóri Sándor, Lányi György, Havasréti Pál, Jánosi András, Ökrös Csaba, Budai Ilona, Bodza Klára, Adorján István, Virágvölgyi Márta, Juhász Zoltán, Fábián Éva, vagy az intézményt évtizedek óta igazgató Kobzos Kiss Tamás.)

A hetvenes évek második felében a Népművelési Intézet lényegében minden költségét állta a tanfolyamoknak: a hallgatók ingyenes szállást és ellátást kaptak, fizették az útiköltségüket. Aztán e támogatást a hetvenes

A korai időkben a primás utánpótlás nevelésének feladata gyakorta hárult rá

évek legvégén megszüntették. Ekkor szervezte meg a győri Bartók Béla Művelődési Központban dolgozó Káttai Zoltán azt a népzenei képzést, amely tulajdonképpen az abaújszántói mintát követte: nyáron tábor, évközben havi rendszerességű tanítás. Olyan tanári karral, mint Halmos Béla, Virágvölgyi Márta, Lányi György, Havasréti Pál és Nagy Zoltán.

Halmos Béla: „Hogy a későbbi táncmuzsika primások nagy részét valahol tanítottam, az mégis némi büszkeséggel tölt el. Akkor még nem lehetett zeneiskolában népzene-tanulni, Erdélybe kimenni se volt egyszerű, az egyetlen módja a tanulásnak az ilyen tanfolyamokon és

Gyűjtőutakon

A széki primásnál, Ádám István „Icsán”-nál tett gyakori látogatásai mellett Halmos Béla rendszeresen járt máshová is gyűjtőútra. Főként Virágvölgyi Mártával, kisebb részben Vavrincez Andrással közösen. Nem csak Erdélybe (Székely, Magyarpalatkára és Székelyszenterzsébetre), Kárpátaljára és a Felvidékre (Gömörbe) jutottak el együtt, hanem Magyarország jelenlegi határain belül is sokfelé. Többek között Bogyiszlóra és Kaposzserdahelyre.

Virágvölgyi Márta: „Olsvai Imre állította, hogy van még primás Somogyban. De senkit sem találtuk. Az egyik meghalt, a másik gyászolt, a harmadik épp dolgozni ment vagy túlságosan ordenaré nótákat játszott. Visszafelé még benéztünk Kaposzserdahelyre. Bementünk a templommal szemben lévő kocsmába, hogy ismerik-e Óvári Imre primást. Imre bácsit? Hát persze! Itt van a fia!, mutattak egy borzasztóan lepusztult, üveges tekintetű helyi dolgozóra, aki ránézetre semmi jóval nem kecsegtetett. Aztán elkalauzolt bennünket az édesapjához, aki egy nyílt tekintetű, okos, értelmes,

aranyos bácsi volt. Amikor hallotta, miért keressük, azonnal nyúlt a hegedűért. Húsz év kihagyás után olyan dunántúli ugróst játszott, hogy nem hittünk a fülünknek. Onnantól sokat jártunk hozzá. Külön füzetet nyitott, abba írta bele a nótacímeket, készült a következő találkozásra. Még Mosdósra is elmentünk, a tudószanatóriumba, ahol az udvaron készítettünk vele felvételt, mire a betegek mind kikönyököltek az ablakba és biztatták Imre bácsit, hogy muzsikáljon még, hiszen minden gyógyszernél többet ér és jobban gyógyít a muzsikálása.” [A szerző interjúja, 2013.]

táborokban való részvétel volt. Az alföldi táborokba már jöttek a Vajdaságból és Erdélyből is. De közben 1982-ben már Kanadában, Torontóban is tanítottam. (...) A győri képzés nagyon sikeres volt, még a Felvidékről is jöttek pl. a Varsányi együttes tagjai, a Czuczor testvérek. De továbbra is probléma volt, hogy kevés volt a képzett muzsikus, akik a táncházakban az élő zenét biztosítani tudták volna. A következő tanfolyam helyszíne Jászberény volt, Papp Imre kezdeményezésére azonos szisztémával folyt az oktatás: két év tanfolyam és három nyári tábor. 1982-ben elindult a szegedi tanfolyam is – Bogdán Lajos és Nagy Albert teremtették meg a lehetőséget, majd Debrecenben Dévai János, végül az utolsó tanfolyamon Bonyhádon Szabó László volt a helyi szervező. Szerveztem és vezettem a tanfolyamokat, tanítottam a hegedűt, s ebben már Porteleki László is a segítségemre volt az utolsó két tanfolyamon.” [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzénnel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

A felsőfokú népzénnel képzés megszervezésére az első kísérlet szintén Halmos Béla nevéhez kötődik. Az 1990-ben magánkézbe átvett Miskolci Bölcsész Egyesület ugyan sohasem nyerte el az egyetemi státust, de sokan bíztak ebben, így számos neves szakember járt le tanítani. A szervezők többek között megkelesték az 1987-ben a zenetudományok kandidátusa címet megszerző Halmos Bélát is, hogy vállalja el az alakuló felsőfokú népzenei tanszék vezetését. Persze Béla pedagógiát sohase tanult, mindig is ösztönösen tanított és azt is világosan látta, hogy számos területen – zene-történet, zeneelmélet, néprajz, szociológia – egyáltalán nem jártas. De az ügy érdekében átmenetileg bevállalta. Mígnem a külföldről hazaérkező Joób Árpád, a Délibáb korábbi vezető-zenésze át nem vette tőle ezt a feladatot. Mivel azonban a Miskolci Bölcsész Egyesületet sose akkreditálták, a népzénnel képzését a nyíregyházi főiskola ének-zene tanszékén folytatták tovább.

Halmos Béla: „A nyíregyházi képzésben is részt vettem, de csak vizsgáztatásra jártam le. Ennek érdekessége a kezdeti időben az volt, hogy olyanok is jártak oda, akik esetleg már maguk is hosszú ideje oktattak népzénnel, de papírjuk nem volt hozzá, mert nem is volt hol ilyet szereztetni. Persze kellett tanulniuk egy sor új dolgot; zeneelméletet, zongorát stb. Nem is mindegyiküknek volt türelme és kitartása hozzá. De akik megszerezték ezt az ének-zene – népzene diplomát, azoknak ez egy áthidaló lehetőség volt mindaddig, amíg – négy évvel ezelőtt – beindult a zeneakadémiai képzés.” [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzénnel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

„Az a szép piros hajnal” (1989)

Halmos Béla egyetlen szólólemeze („Az a szép piros hajnal.” Erdélyi magyar népzene – Hungaroton, SLPX 18173) 1989-ben jelent meg. S hogy miért nem lett több önálló albuma? 2012-ben erről a következőket nyilatkozta:

„Talán túl sok mindennel foglalkoztam, és csak egy életem van. Ez a lemez egyébként egy általam elképzelt sorozat első darabja lett volna, ahol a hegedűn játszott zene a szerkesztés vezérfonala. Ezen erdélyi magyar népzene volt. Úgy terveztem, hogy egy Kárpát-medencei magyar népzenei lemezzel folytatom, majd a Kárpát-medence más nemzetiségeinek zenéje következett volna.” [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzénnel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

Az 1995-ben CD-n is megjelent, közel 50 perc hosszúságú albumon hallható feldolgozásokat Halmos Béla készítette – Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc, Juhász Zoltán, Petrovits Tamás, Virágvölgyi Márta, Timár Sándor és saját gyűjtéseinek felhasználásával.

1. Vajdakamarási táncok – Korcsos, lassú cigánytánc, szökös, sűrű csárdás és korcsos (9:06)
2. „Galícia közepébe” – keserves és féloláhos (4:10)
3. „A pávának három tolla” (4:55)
4. Legényes (5:20)
5. „Ha kiindulsz Erdély felől” – Széki csárdás, magyar és lassú (12:34)
6. Forगतós (4:19)
7. „Szalmazsúpos a mi házunk teteje” – Lassú cigánytánc és ritka csárdás (8:25)

Halmos Béla – hegedű (1, 2, 4-7), ének (2-3, 5, 7) • ifj. Csoóri Sándor – kontra (1, 5) • Fekete Antal „Puma” – kontra (1, 7) • Havasréti Pál – nagybőgő (1, 7), ütőgardon (2) • Berecz András – ének (3) • Kelemen László – kontra (4) • Éri Péter – gordonka (4), nagybőgő (5) • Sebestyén Márta – ének (5, 7) • Juhász Zoltán – furulya (6) • Petrovits Tamás – cimbalom (6)

A Kalamajka prímása

Azt követően, hogy Halmos Béla 1979-ben kilépett a Sebő együttesből, előadóművészi tevékenysége hosszú ideig kizárólag alkalmi fellépésekre és táncmuzikálásra korlátozódott (mindenekelőtt a Kassák klubra, ahol egészen annak 1986-os megszűnéséig ő húzta – Székely Leventével együtt – az első sorban). Egészen addig, amíg 1991-ben a Kalamajka prímása nem lett. Azé az együttesé, amely 1978-ban lényegében a Mákvirág együttes tagjaiból alakult – leszámítva a nevet továbbvivő Szíjjártó Csabát –, s amely a hagyományos magyar népzene ápolását, életben tartását, megismertetését, gyűjtését tűzte ki célul. Az alapító tagok: Fábrián Éva (ének), Sipos János (hegedű), Dövényi Péter (brácsa), Petrovits Tamás (cimbalom), Berán István (fúvósok) és Nagymarosy András (bőgő) felállású zenekar a Belvárosi Művelődési Házban – a „Molnár utcában”, a mai Aranytíz jogelődjében – talált otthonra. Ahol aztán alig változó összetételben harmincegy éven át, egészen a 2009-es kényszerű „visszavonulásig” tartottak heti rendszerességű táncmuzikálást. Hang-

szerösszeállításban, harmonizálásban, játékmódban és dallamkincsben egyaránt a parasztzenei hagyományokat követték, és vitték el a koncertpódiumokra, klubokba, iskolákba.

A Kalamajka motorja, Nagymarosy András lényegében a hetvenes évek dereka óta ismerte Halmos Bélát. Egyrészt érdeklődőként sokat megfordult a Kassák klubban, másrészt kollégaként is gyakorta összefutottak a különböző rendezvényeken. Idővel egyre közelebb kerültek egymáshoz. S amikor 1990-ben a Kalamajka akkori prímása, Székely Levente a külügyi szolgálatot választotta, elsőként kereste meg Bélát. Többek között azzal kecsgette, hogy ők sem fiatalok, legfeljebb heti egy próbában és egy-két fellépésben gondolkodnak. Ez a munkatempó Halmos Bélának is tetszett, amúgy is szeretett hegedülni, úgyhogy gondolkodás nélkül csatlakozott hozzájuk.

S lényegében a haláláig a Kalamajka prímása maradt. Igaz, időközben megfogyatkoztak – 2008-ban a cimbal-

Halmos Béla 1990-től lényegében haláláig a Kalamajka prímása maradt (a képen az Aranytízben 2007-ben)

mos Petrovits Tamás, egy évre rá pedig a brácsás Dövényi Péter hunyt el –, úgyhogy a megmaradt tagok 2009 ősze óta – Kalamajka Emlékenekarként – évente legfeljebb 2-3 fellépést vállaltak. Halmos Béla 2013. július 18-i halála után azonban végképp leálltak.

Nagymarosy András: „Béla építész-mérnök-ként komplex módon próbált viszonyulni a kultúrához, és abban megtalálta azt az irányt, ahol a képességeit maximálisan kamatoztatni tudta. Zeneileg gyönyörű életművet tett le, a tudományos munkás-

ságának jelentős részét azonban nem publikálta, tudását sajnos elvitte magával a sírba. Sokat beszélgettünk erről, gyakorta piszkáltam is emiatt. Béla nehezen fogalmazott, de – mint tudománnyal foglalkozó, szakterületemen sokat publikáló ember – többször felajánlottam neki, hogy szívesen segíték. Csak írjuk már le mindazt, ami a fejében van! Kandidátusi értekezése sajnálatosan szintén kéziratban maradt, nem kerekített ki belőle könyvet. Viszont nem csak ikonja, hanem motorja is volt a táncházmozgalomnak. Minden területen próbálta menedzselni, népszerűsíteni, ha kellett, fizikailag is húzta a szekeret. Hatvan év felett is. Zenészként pedig a legjobbak közé tartozott. Remek volt együtt zenélni vele.” [A szerző interjúja, 2013.]

Fennállása harmincegy éve alatt a Kalamajka alapvetően táncmuzikáns zenekarként vált népszerűvé, de a tagok – különösen Halmos Béla csatlakozása után – rendszeresen jártak gyűjteni. Javarészt a Szilágyságba, Kalotaszegre, Mezőségre, kicsit Székelyföldre falusi énekesek és cigánybandák körében. Az alapokhoz való visszacsatolás és a folyamatos táncmuzikálás mellett pedig több-kevesebb rendszerességgel koncerteket is tartottak. Ahol számos olyan hangszert – például tekerőt, ütőgardont és kobzot – használtak, amit amúgy a táncmuzikában sohasem. A koncerteken szereplő számokat döntően Nagymarosy András állította össze, s az így kialakult repertoárból pedig az idők folyamán számos albumot jelentettek meg.

Nagymarosy András: „Sok olyan népzenei anyagot felhasználtunk, amit más táncmuzikáns zenekarok csak elvétve. Úgy vélem, a mozgalom máig eléggé Erdély-centrikus maradt. Mi erőteljesen azon voltunk, hogy minden este legalább egy »kis-magyarországi« táncrend bekerüljön a programba. Általában a Dunántúl valamely tájegységről, Sárközről, Rábaközről, a Felső-Tisza-vidék-

Halmos Bélának kedvére volt a Kalamajka munkatempója (fotó: Henics Tamás)

ről vagy a Duna mentéről. Például elővettük a bátmonostori táncokat. Számos olyan anyagot játszottunk – és ebben Béla mindig partner volt –, amelyek egyáltalán nem kerültek el a táncmuzikánsokhoz. Az egyik lemezünk szinte kizárólag ilyen számokból épül fel. Abból a nyugat-magyarországi anyagból, amit még Lajtha László gyűjtött a soproni Tendl Páltól vagy a szombathelyi Csejtei Istvántól. Hál’istennek maradt fenn belőlük hangzó anyag. Ez a gyűjtés amúgy már a hetvenes évektől foglalkoztatott bennünket. S Béla boldogan beszállt. Pedig eléggé más hegedülési stílust igényel. De élvezte, hogy kitekinthetett az eléggé belterjes, szűk táncmuzikáns világból.” [A szerző interjúja, 2013.]

*

A Kalamajka mellett a kétezres évek második felében Halmos Béla alkalmilag régi partnerével, Sebő Ferencsel is összeállt, és 2005-től havi rendszerességgel tartottak „senior táncmuzikánsokat” a Fonó Budai Zeneházban. Elvben az idősebb nemzedéket célozták meg vele, de lényegében mindenkire szóltak, aki szeretett volna beleszippantani a táncmuzikáns mozgalom hőskorának hangulatába.

Sebő Ferenc: „A kilencvenes évek közepén Béla meghívott a feleségemmel egy vacsorára a japán étterembe. Ott rukkolt elő azzal, hogy milyen jó lenne újra együtt játszani. Akkor én nem fogadtam az ő közeledését. Aztán Novák Tatával kitalálták, hogy legyen senior táncmuzikáns a Fonóban. Mondom, Béla, rendben, szívesen brácsázok mögöttem. 2005-ben bele is kezdtünk, szép lassan összeverődött a régi kassákos társaság, még Makovecz Imre is rendszeresen lejárt hozzánk. Mire azonban elértük a nullszaldó állapotot, szó nélkül kivágtak bennünket onnan. A Bem rakpartra már én hívtam Bélát, hogy folytassuk ott a senior táncmuzikánsat. Bélával amúgy utoljára épp a folkkönyved könyvheti dedikációján játszottam együtt, 2013 júniusában.” [A szerző interjúja, 2013.]

A Táncház Archívum

Az 1989-es rendszerváltás Halmos Bélát a Zenetudományi Intézetben érte. Ahol a Hangszeres Népzene Osztály megszűnése után – jobb híján – a Néptánc Osztályon dolgozott tovább. Egészen addig, amíg 1992-ben a szerződését már nem újították meg. Az Antall-kormány akkori kulturális minisztere, Andrásfalvy Bertalan – maga is neves tánckutató és a táncházmozgalom lelkes támogatója – egyik rendeletével ugyanis éppen azt az OTKA-támogatást vonta meg az intézettől, ami lehetővé tette Halmos Béla foglalkoztatását. Ezt követően az időközben átszervezett Magyar Művelődési Intézetbe (az egykori Népművelési Intézetbe), a Héra Éva által vezetett Népművészeti Osztályra került, amely aztán beolvadt a 2001. január 1-től felálló új nemzeti intézménybe, a Hagyományok Házába.

1997-ben a táncházmozgalom 25 éves évfordulójára az Almássy téri Szabadidőközpontban Halmos Béla kétnapos konferenciát, kiállítást, mindenféle kiegészítő programot szervezett. Ennek tapasztalatain elgondolkodva döntött úgy, hogy megalapítja a Táncház Archívumot, amely az Almássy téri Szabadidőközpont és a Magyar Művelődési Intézet együttműködésében létre is jött. 1999-ben esett neki a szervezésének, majd előbb a Hagyományok Háza Népművészeti Műhelyébe, később a Lajtha László Folklórdokumentációs Központba integrálódva dolgozhatott tovább – egészen 2007-es nyugdíjazásáig.

Halmos eredeti elképzelése szerint a Táncház Archívum a tárgyi emlékektől és közösségi emlékezettől a hangzó és filmes dokumentumokig – a plakátoktól a meghívókig, a fotóktól a programújságokig, a tudományos igényű összegzésektől a személyes memoárokig – mindent gyűjtött volna. Lényegében bármilyen adathordozón. Sőt, az aktuális rendezvényekről, a fesztiválokról felvételeket, jegyzőkönyvet készítettek volna. Hogy aztán az így felgyűlő anyagot mindenki számára elérhetővé tegyék.

Ehhez a heroikus feladathoz azonban Halmos Béla se pénzt, se paripát nem kapott. Se megfelelő technikai háttérrel, se elégséges költségvetést, se kellő számú munkatársat. 2007-ben pedig – a megkurtított költségvetésű Hagyományok Házán belüli újabb kényszerű leépítési hullám keretében – őt is elküldték nyugdíjba. Attól

kezdve – voltaképpen társadalmi munkában – odahaza dolgozott azon a számítógépen, amit amúgy más célra nyert pályázaton. Az évek során a Táncház Archívumban mérhetetlen mennyiségű fotó- és írott dokumentum halmozódott fel – javarészt szintén a lakásában. S bár például a több ládányi fotó közül mintegy kilencezret sikerült ellátni a legszükségesebb adatokkal (időpont, helyszín, téma, fotós neve), a teljes anyag egyelőre lényegében egyetlen hatalmas kezelhetetlen adathalmaz.

Ráadásul Halmos Béla az évek során a táncházmozgalmat kívülről, belülről, ilyen vagy olyan irányból segítőkkel is több száz mélyinterjút készített. Ami persze kétségkívül testhezálló feladatot jelentett számára, hisz mindig szeretett beszélgetni és jól tudott kérdezni. De hogy ezeket ki fogja feldolgozni, a kutatók és a laikusok számára is átláthatóvá, értelmezhetővé tenni? A Hagyományok Háza mindenesetre a teljes Halmos-hagyatékot felleltározta és a minisztériumtól támogatási ígéretet kaptak a feldolgozására.

Persze a Táncház Archívum megalapítása óta jelentősen megváltoztak az igények és archiválási módszerek. Halmos Béla is felismerte, hogy a táncházi dokumentumokat ma már nem egyetlen központi archívumba kell összegyűjteni és feldolgozni, hanem olyan nemzetközi hálózatot kiépíteni, amin belül a budapesti központ „csak” koordinálja a különböző archívumok munkáját.

Halmos Béla: „A Hagyományok Házán belül tíz éve megalakult a Lajtha László Folklórdokumentációs Központ, amit a kiváló felkészültségű, nagy munkabírású, s a technikához is nagyon értő Pávai István vezet. Ennek magját Martin György könyvtára és gyűjteménye adta, majd jött hozzá a Lajtha-gyűjtemény és sok más gyűjtési anyag és hagyaték. Itt is az adatbevitel jelentett óriási »rabszolgamunkát«, amikor – irgalmatlan mennyiségben – mindenféle dokumentumot (írott anyagokat, képeket, fotókat, hangfelvételeket, filmeket-videókat stb.) kellett digitalizálni, archiválni. S be kellett látnom, hogy egyszerre nem tudunk mindent elvégezni, ezért az eredeti néprajzi anyagnak kell elsőbbséget adni és a táncházmozgalom dokumentumainak feldolgozására csak később kerülhet sor.” [Meg kell a búzának érni... Halmos Béla népzénesszel beszélget Abkarovits Endre, Kairosz Kiadó, Budapest, 2012.]

A vizuális dokumentátor

A kilencvenes évek hajnalán Halmos Béla újabb médiumot fedezett fel magának arra, hogy a „népzenei új hullám” ügyét tovább lendítse: előbb televíziós magazinműsorokat, később ezzel párhuzamosan népzenei portréfilmeket kezdett készíteni. S ehhez Szomjas György filmrendező személyében remek és hosszú távú alkotói partnerre lelt.

Szomjas ugyanis – a fotográfus Kása Béla mellett – a táncházmozgalom talán legfontosabb vizuális dokumentátora. Aki tősgyökeres urbánus fiatalelként ugyanúgy 1972 karácsonyán szédült meg Széken, Kali néni táncházában, ahogy Halmos Béla, Sebő Ferenc vagy Sipos Mihály. Ő volt az, aki Sebővel az első ütőgardont átcsempesztte a román-magyar határon, s aki akkoriban egy – végül dobozban maradt – tizenöt perces idegenforgalmi propagandafilmben összehozta a folkot a progresszív jazzrockkal: miközben modernkori betyárok ismerkednek a Hortobágyon piros Citroënnel száguldozó lányokkal, a Syrius együttes a Halmos-Sebő duó népies témáira improvizált hosszasan.

Szomjas György: „Mikor évekkel később a *Talpok alatt füttyül a szél* című filmem forgattam, Sebő Ferit kerestem fel zeneszerzőnek. Aki kitalálta, hogy annak főcímdala a *Kiszáradt a tóból mind a sár, mind a víz* című archaikus pásztornóta legyen. Felmentünk az elképzelésünkkel Martin Györgyhöz a lakására, aki mondta, remek ötlet. Azzal levett egy könyvet a polcra, felütötte és ott volt – nem hazudok – hetvenhat strófa ehhez. Úgyhogy kiválasztottam a 12-est, a 28-ast és a 42-est belőle, hogy nekünk ezek kellenek. Mindez jól érzékelteti a mozgalom mögötti tudományos háttérrel, amire az egészet rá

lehetett húzni. Sebő és Halmos voltak azok a kulcsberek, akik megtalálták ennek a módját. Segített ebben, hogy egyszerre voltak zenészek és építésszek. Egyrészt érezték a szívükben a zenét, másrészt értették, hogyan kell ezt felépíteni.” [A szerző interjúja, 2012.]

Szomjasnak amúgy nem ez volt az első közös munkája Halmos Bélával és Sebő Ferencsel. 1973-ban *Hegedős ének* címmel készített televíziós versműsort, amelyet ők indítottak a *Hol jártál az éjjel cinegemadár* elnevelésével. A *hetedik* című megzenésített József Attila vers közben pedig a Bartók együttes tagjai perdültek táncra. Majd miután Szomjas György a kalandfilm mint műfaj esetében a magyar hagyományokat a betyárok világában vélte megtalálni, pályájuk újra összeért.

Az 1976-ban bemutatott *Talpok alatt a füttyül a szél*-ben végig autentikus népzene szól, következő betyárfilmjében, a *Rosszemberek*-ben a szonikus hagyomány már némi áttétellel jelenik, igaz, főcímdalát az alig tizenkilenc éves Sebestyén Márta énekelte. Ezt követően viszont Szomjas csak bő tíz évvel később fordult kamerájával ismét a táncházmozgalom felé. Így született meg 1989-ben a *Mulatság* című film, amelyet a Téka táborban forgatott, s amely a mozgalom releváns lenyomata lett. Nyilván azért is válhatott annyira emblematikussá, mert szerencsés pillanatban született: nemcsak a témát kapta derékon, de benne sűrűsödött a rendszerváltás környékének euforikus hangulata. Azé a rendszerváltásé, amely aztán gyökeresen átszabta a táncházmozgalom társadalmi, gazdasági és politikai környezetét.

Bár a hetvenes években Szomjas elsősorban Sebő Ferencsel dolgozott, az idők folyamán Halmos Bélával is

1994-ben Gyimesközéplokon a muzsik és táncos Zerkula Jánossal forgattak portréfilmet (fotó: Szita Miklós)

A kilencvenes évek derekán a Halmos-Szomjas tandem nagyszabású dokumentumfilm-sorozatba is belekezdett (balra a vendéglátók és a stáb, jobbra Szomjas György instruál – fotó: Szita Miklós)

mind közelebbi barátságba keveredett. A *Mulatság*-ban pedig már egyértelműen ő lett a kulcsfigura. Ráadásul, amikor a rendszerváltás után felálló új televíziós szisztémában Sebő Ferenc szerkesztői státuszba került, lehetőség nyílt egy népzenei magazinműsor elindítására. A Halmos-Szomjas duó mellett a szerkesztői-gyártásvezetői feladatokat ellátó Rosta Katalin lett a harmadik stabil pontja annak a stábnak, amely aztán 1991-től egészen 2004-ig készítette a táncházmozgalom dokumentálása szempontjából roppant fontos havi 25-30 perces adásokat. Előbb *Népzenei magazin* címmel a Magyar Televízióban, majd azzal párhuzamosan *Táncház – Népzenei magazin* címmel a Duna Televízióban is.

Az első években mindezt annyira tisztességes költségvetésből teheték, hogy kameráikkal a határon túlra is eljuttatták. Mindjárt az első külföldi forgatáson – egy nyári népművészeti tábor kapcsán – Széken jártak, de többnapos kalandozásokat tehetek Kárpátalján és a Felvidéken is, ahol Pál Lajos (Pál István „Szalonna” édesapja), illetve Agócs Gergely kalauzolásával záródokolhattak egyik adatközlőtől a másikig.

A Magyar Televízióban 2003-ban, a Duna Televízióban 2004-ben ellehetetlenülő adások általában több, egymástól független eseményről szóltak, egyes témákról (táncháztalálkozó, táborok, fesztiválok, zeneiskolai oktatás) tematikus műsorok is készültek. Elsősorban a Kárpát-medence hagyományőrző népzenejével, táncjaival foglalkoztak – beleértve a nemzetiségek és kisebbségek kultúráját is –, de emellett alkalmi kitekintéseket tettek más, népzenei gyökerű műfajok, például a folk-jazz, a folk-rock, az énekelt vers és a világzene területére is.

Szomjas György: „Magamat mindig is botfűlűnek tartottam, sosem szóltam bele zenei dolgokba, úgyhogy evidens volt a leosztás. Béla zenei rendezőként remekül kézből tartott mindent. Nekem ahhoz van érzékem, hogy észrevegyem, ki a hamis. Nem zenei értelemben.

Hanem hogy ki az, akivel érdemes dolgozni. Zenei vonatkozásban azonban mindent ráhagytunk Bélára. Így olajozottan zajlott a munka. A vágásnál ugyanígy működött: Béla megmondta, melyik a jó nóta. Én meg, hogy mikor elég belőle.” [A szerző interjúja, 2013.]

*

A kilencvenes évek derekán a Halmos-Szomjas tandem – az említett népzenei magazinműsorok mellett – nagyszabású dokumentumfilm-sorozatba is belekezdett. Benne a magyar népzene- és néptánc kutatásra, illetve a táncházmozgalomra a legnagyobb hatást gyakorló falu-

Szántó Ferenc magyarbecsei primás-furulyás (fotó: Halmos Béla)

Bercz András és példaképe, Gergely András (fotó: Halmos Béla)

si muzsikusokat, énekeseket és zenekarokat igyekeztek minél sokrétűbben bemutatni. Indításként azt a két prímást, akiket Martin György lakásában Halmos Béla először hallott hangfelvételtől: Zerkula Jánost Gyimesközéplokról és Maneszes Mártont Magyarországról. Aztán sorban a többieket, a türei Gergely Andrástól a lézpedi Jánó Annáig, a kalotaszegi Fodor Sándor „Netitől” a lőrincrévei Karsai Zsigmondig.

2001-ig összesen kilenc ilyen portréfilmet készítettek, amelyből annak idején négyet VHS-kazettán sikerült elérhetővé tenniük. De csak 2013-ra jutottak el odáig, hogy az időközben tizenkét részesre bővített sorozat megjelenhessen DVD-n. (A kilenc portré mellett a sorozat része lett az 1989-es nagykallói Téka táborban készült film – *Mulatság, mulatság II.* –, a tengerentúli magyar tánc táborokról szóló *Amerikába jöttem* és a zsidó hangszeres népzeneéről a *Muzsikással* forgatott *Szól a kakas már.*)

Szomjas György: „Több órányi extra anyagot is rápaktunk a DVD-kre. Sajnos csak a Duna Televízió bocsátotta rendelkezésünkre az ehhez kapcsolódó anyagokat. Hogy Béla személyiségében a mérnöki attitűd mennyire jól összeillett a népzene gyűjtői munkával, mutatja, hogy annak idején a helyszínekről, a dalokról, az előadóról roppant precíz jegyzőkönyvet vezetett. S amikor lehetővé vált, hogy beülhessen az archívumba, felcsapta a megfelelő füzetet, és másodpercre pontosan mondta, honnan meddig kérjük. Két nap alatt összegyűjtötte azt a több órányi anyagot, amelynek zöme rákerült a lemezekre. A Magyar Televízióval sajnos nem tudtuk dűlőre jutni. Így csak remélni tudjuk, hogy az ottani anyagaink még megvannak.” [A szerző interjúja, 2013.]

Új régi hang (DVD-sorozat)

1989 és 2001 között Szomjas György filmrendező, Halmos Béla zenész-népzene-kutató és Rosta Katalin szerkesztő-producer *Új régi hang – Tisztelet a mestereknek* címmel tizenkét részes dokumentumfilmet forgatott azokkal a népzéneszekkel és énekesekkel – Fodor Sándor „Netivel”, Gergely Andrással, Jánó Annával, Karsai Zsigmonddal, Maneszes Mártonnal, Pál Istvánnal, Szántó Ferencsel, a Szászcsávási Bandával és Zerkula Jánossal –, akik meghatározó módon segítettek a magyar népzene- és néptánc-kutatást, valamint a tánc házmozgalmat. Az oktatási, közművelődési és szórakozási célból egyaránt hasznos DVD filmekben láthatjuk magyarországi tanítványainkat is, akik ma már a hazai és nemzetközi folkélet meghatározó szereplői. Ráadásul e korongokra extra anyagként korábban be nem mutatott felvételeket, interjúkat, valamint koncert- és tánc házi jeleneteket is mellékeltek.

A DVD-sorozat kötetei:

1. Mulatság, mulatság II.
2. Zerkula János – „A szívben még megvan...”
3. Maneszes Márton – „Rabja vagyok az életnek”
4. Jánó Anna – „Magyarország szélén”
5. Gergely András – „Ej, Kisandrás!”
6. Pál István – „Pista bácsi, dudáljon kend!”
7. Neti Sanyi
8. A Szászcsávási Banda
9. Szántó Ferenc – „Megyek az utcán lefelé...”
10. Karsai Zsigmond – „Járd ki, Zsiga!”
11. Magyar zsidó népzene / Muzsikás – „Szól a kakas már”
12. Amerikába jöttem

A mozgalmár

2007-ben Halmos Bélát nyugdíjazták, aminek kezdetben alapvetően örült, hisz anyagi szempontból sem járt rosszabbul, s végre úgy érezte, kicsit megpihenhet. Majd attól kezdve gyakorlatilag egyetlen napra sem nyughatott. Döbbenetesen aktívan élte utolsó éveit, folytonosan jött, ment, nyüzsgött és népszerűsítette a táncházmozgalmat. Nem magát akarta fényezni, hanem a lángot továbbadni. Változatlanul cipelte a Táncház Archívumot, az akkori-ban alakult Hagyományok Háza Baráti Körének az elnöke lett, a negyvenéves táncházmozgalomról nagyszabású kiállítást és széles kitekintésű tudományos konferenciát szervezett – ennek anyaga később *Meg kell a búzának érni* címmel kötetben is megjelent –, miközben bárhová hívták, hóna alá csapta a hegedűjét és ment.

Nagymarosy András: „Béla büszke vonatkozó és bucszó volt, döbbenetesen láttam a naptárában, hogy mondjuk egyik este Szombathelyen zenélt, másnap pedig a Hortobágyon. S négy éven keresztül ezzel a lendülettel rohant az ország egyik csücskéből a másikba. Abszolút telepakolta az életét. Nehéz volt megszervezni vele találkozót. Rendkívül komoly missziót végzett, cipelte magával a filmjeit, majd előadás helyett bensőségesen elbeszélgetett róluk az emberekkel. Aztán felkapta a hegedűjét és megénekelte őket. Tanfolyamokon muzsikált Japántól az Egyesült Államokig. A táncházat nem csak

mint műfajt, mint a magyarokhoz kötődő kultúrát, hanem mint életérzést is népszerűsítette. Hogy az akkor igazán jó, ha éli az ember. Magam ugyan nem táncolok – azért is mentem zenészeknek, hogy ne kelljen –, de pontosan értem ezt. Hogy ez nem valamiféle rituális szertartás a népművészet oldalán, hanem mindennapi eleven valóság. Sírunk vagy nevetünk, válunk vagy csajozunk – mind ezen keresztül tesszük. És Béla ezt az életérzést remekül tudta terjeszteni.” [A szerző interjúja, 2013.]

Virágölgyi Márta: „Béla nem csak az élen haladt, hanem kellőképpen vagány is volt. Igazi szórakoztató egyéniség. Aki mindig benne volt a legjobb bulikban. Fáradhatatlanul nyomta. A problémákat meg általában kikerülte. Hogy akkor inkább muzsikáljunk egyet! Mikor Martin György meghalt, sokan úgy vélték, hogy ő lesz a mozgalom új vezéregyénisége. De nem lett az. Sokkal inkább volt muzsikus, mint tudós. Igazi érzélem vezérelte ember volt, akinek a zenéjéből is ugyanez sugárzott. Többször rá is szóltam, hogy példaképe, „Icsán” Pista bácsi nem pontosan úgy húzza. Mire ő csak legyintett és annyit mondott: »lehet, hogy nem pontosan játszom. Viszont úgy, hogy mindenki elhiszi. S amíg ez működik, addig nincs gond!« Ebből a szempontból én hagyománytisztelőbb vagyok. Nekem fontos, hogy az úgy szóljon, ahogy kell. Azzal a kötéssel, azzal az ujjrenddel. Béla viszont állandóan variált. Hogy így is lehet, meg úgy is lehet. Ment a maga feje után. A saját lelkéből zenélt.” [A szerző interjúja, 2013.]

Halmos Béla egyik utolsó szereplése A magyar folk története könyvheti dedikációján 2013. június 8-án a Vörösmarty téren (fotó: Szomjas György)

Sebő Ferenc: „Ma az iskolában a gyerekek nagyon részletesen megtanulják a dallamokat, a játékmódot, a díszítéseket. De úgy kötni, ahogy Béla tette, azt nem tudnak. Mindig mondtam, gyerekek, üljetek be Béla mögé a táncházba, tét nélkül, és figyeljétek meg, hogy ebből a mollból miként megy át abba a dúrba. S hogy hányszor játszik el egy dallamot, és hányféleképpen. Béla ezt tökéletesen elsajátította. Ilyen értelemben a saját ura lett. Én meg a kontrása. Ha nem jót fogtam, rám szólt. Ahogy a versmegzenésítéseknél én is őrá.” [A szerző interjúja, 2013.]

Szomjas György: „Az építészetben két fő terület van: a tervezés és a kivitelezés. Sebő Feri vagy én tervezők voltunk, Béla pedig inkább a kivitelező. Tényleg mester volt annak, hogy bárkit bevonjon, hogy a praktikum szintjén bárkivel együttműködjön, hogy mindenben és mindenki meg találja a pozitívumokat. S ugyanígy a zenében is megtanulni a dallamokat, megtalálni a megfelelő nótát, s azokat ügyesen összekötni. Abban verhetetlen volt.” [A szerző interjúja, 2013.]

Nagymarosy András: „Bélával azért volt könnyű dolgozni, mert figyelt a többi zenészre. A táncházak abból a szempontból improvizatívak, hogy mindenki tud ezer dallamot vagy annak a kíséretét, de ezek variációit, átkötéseit, a táncos igényeinek megfelelő tempó- és dallamváltásokat mindig a primás vezényeli le. S Béla ezt remekül csinálta. Egyike volt a legkiválóbb primásoknak.” [A szerző interjúja, 2013.]

Gyenes Katalin: „Béla nagyon be akarta fejezni a Szomjas Gyurival közös DVD-sorozatát. Volt, hogy emiatt nyolc órán át nem állt fel a számítógéptől. Annyira szorításban tartotta magát. Ahogy 2013 januárjában is mindenképp ki akart menni Japánba, mert Sebő Ferivel épp negyven éve jártak ott először. Ezúttal a bandájába Lányi Györgyöt és Havasréti Pált választotta. Az út ropantul fásasztotta, de muzsikustársaival nagyon elégedett volt. Béla fizikai paramétereiben amúgy régóta hatalmas rizikó volt. De az akaratával felül tudta írni azokat. Azért a halála előtti hónapokban mondogatta, hogy elfáradt. Hogy lényegében mindent befejezett, amit szeretett volna. Nem sokra rá pedig egyszerűen elaludt.” [A szerző interjúja, 2013.]

Szomjas György: „A DVD-sorozathoz hasonlóan tizenkét részes szériát terveztünk Bélával a revival mozgalom kulcsembereiről is. Hosszas birkózás után meg egyeztünk egy mindkettőnk számára elfogadható tizenkettes listában. S mindig mondogattam neki: »Béla, te leszel a tizenharmadik!«. Aztán az élet sajnos úgy hozta, hogy róla szól majd az első. Úgy vélem, ha évekkal ez előtt ezt a revival sorozatot el tudtuk volna indítani, Béla vélhetően ma is élne.” [A szerző interjúja, 2013.]

*

2012 márciusában, a táncházmozgalom negyvenéves évfordulóján – sokak meglepetésére – Sebő Ferenc egyedül kapott Kossuth-díjat. Igaz, az indoklás szerint „a népművészeti örökségünk ápolásáért, a népművészet, a zene és tánc kutatásának és mai alkalmazásának módszertani központjául szolgáló Hagyományok Háza, valamint újjáélesztő szellemű műsorok létrehozásáért, határainkon túl is számon tartott sokoldalú művészi munkássága elismeréseként” ítélték neki oda azt. Mégis sokan érezték úgy,

Halmos Béla családi körben, 2008-ban

hogy a Kossuth-díj az évforduló kapcsán Halmos Bélának szintén kijárt volna. Úgy hírlírik, neve eredetileg szerepelt is a listán, aztán az utolsó kanyarban valaki lehúzta. S bár nem számított hiú embernek, a közvetlen környezetében élők szerint ez a döntés mélyen megbánthatta. Miközben egyfajta együttérzés-hullámot is elindított felé. Nemcsak szóban, hanem elismerésekben is.

„Jelentős hagyományátörökítő és értékmentő tevékenységéért” még ugyanabban az évben megkapta az „A Népművészet Mestere” díjat. 2013 tavaszán pedig a tudományos élet legmagasabb állami kitüntetését, a Széchenyi-díjat. A hivatalos indoklás szerint „a „népművészeti örökségünk ápolásáért, a népzeneoktatás megszerzésében való tevéleges részvételéért, a Táncház Archivum létrehozásáért, a hagyományok megőrzésében és továbbadásában meghatározó jelentőségű, a szellemi kulturális világörökség részét képező táncház módszer megalkotásáért és elterjesztéséért, rendkívül sokrétű tevékenysége elismeréseként”.

Az ő igazi jutalma azonban vélhetően a „bélabáccsiság” volt.

Ez a legfőbb oka annak, hogy keveseket temettek hozzá fogható népzenei pompával. Hogy 2013. augusztus 9-én a Farkasréti temetőben több mint száz muzsikushúzza az utolsó útját. Megható, felemelő, egyben szívbemarkoló volt az a táncházi hangulat, ahogyan a pályatársak elbúcsúztak Halmos Bélától, a sokszorosan kitüntetett primástól és népzene kutatótól. S hogy annyi ezren vették a fáradságot, hogy abban a negyven fokos nyári hőségben tiszteletük jeléül elhelyezték a maguk szál virágját a sírjánál.

Eltemették Halmos Béla népzenekutatót

Pályatársai, családtagjai, barátai és tisztelői sokasága kísérette utolsó útjára augusztus 9-én, pénteken a budapesti Farkasréti temetőben Halmos Béla Széchenyi-díjas népzenekutatót, előadóművészt, aki 2013. július 18-án, hatvanhét éves korában hunyt el.

Balog Zoltán, az emberi erőforrások minisztere felidézte: Halmos Béla a hetvenes években kibontakozó magyarországi táncházmozgalom egyik elindítója volt, de ő lett az első elnöke az egykori Tánc házi Kamarának is, amely aktívan bábáskodott a fontos szakmai szerveződések létrejötténél. Részt vállalt az Tánc ház Archívum, majd a Hagyományok Háza megalapításában, ott volt a Zeneakadémia Népzene Tanszékének létrehozásánál is.

A tánc házmozgalom ma is él és virágzik, nagy és jelentős civil mozgalommá vált, igen fontos szerepet játszik a Kárpát-medencében is kihalni látszó paraszti kultúra továbbörökítésében. Így a tánc ház módszer az UNESCO által nyilvántartott szellemi kulturális örökségek közé is bekerült – jegyezte meg a miniszter, hozzátéve: tanítványai, követői éltetik Halmos Béla emlékét, zenéjét.

Balog Zoltán hangsúlyozta: egy korszak van lezárulóban Halmos Béla temetésén, ennek a remélhetőleg hosszú életű mozgalomnak a hőskora, a folytatás pedig már a hátramaradottakon múlik.

Fekete György, az MMA (Magyar Művészeti Akadémia) elnöke szerint Halmos Béla rendkívüli képességű ember volt: építész, sportoló, táncos, muzsikus, szervező, „röviden: zseni”. A népzene felvirágoztató nagy nemzedék egyik legnagyobb hatású fénypontja volt – méltatta az MMA egykori tagját.

Az elnök kiemelte: nem az akadémia minősítette Halmos Bélát, hanem ő adta rangját a köztestületnek, munkásságát ezért az MMA-nak is gyűjtenie, őriznie kell és fel kell dolgoznia.

Kelemen László, a Hagyományok Háza (HH) főigazgatója az intézmény és a Hagyományok Háza Baráti Köre képviselőjében búcsúztatta a tánc házmozgalom alapítóját. Mint emlékeztetett, Halmos Béla megnyitotta az autentikus népzene „véglegesen bezártnak hitt kapuját”, és egy új világba vezette tanítványait. A neves művész haláláig maga is a legnagyobb alázattal tanult az öregektől, miközben tudását megosztotta a hozzá fordulókkal. „Mindenkivel megtalálta a közös hangot, ha jött, ott békesség, barátság, szeretet támadt [...] és sok-sok zene, népzene” – méltatta egykori mesterét Kelemen László.

Halmos Béla temetésén többek között Ökrös Csaba, Sebestyén Márta és a Sebő Együttes, Fábíán Éva és Juhász Kati, Gryllus Dániel, Ferenczi György és a Racka-

jam, a PG Csoport, valamint Szalonna és zenekara zenélt; a Szabó István református püspök által celebrált szertartáson mások mellett részt vett Halász János kultúráért felelős államtitkár, Korniss Péter fotóművész és Szörényi Levente zeneszerző is.

(Forrás: MTL, EMMI; fotó: Henics Tamás)

*

SZABÓ ISTVÁN REFORMÁTUS PÜSPÖK

GYÁSZBESZÉDE

„Aki győz, annak adok az elrejtett mannából, adok neki fehér kövecskét is, és a kövecskére írva új nevet, amelyet senki sem tud, csak az, aki kapja.” (Jelenések 2:17)

Lehet-e győzelemről beszélni a halál árnyáka völgyében?

Hogyan lehet egyáltalán győzelemről beszélni a halandónak? Hogyan lehet ígéretet tenni, és erre nézve zálogot is adni, a múlhatatlanságról a múlandónak?

Ha jól értettem Halmos Bélával való beszélgetéseim lényegét, – bár sok mindenről esett szó, zenéről, programokról, ügyekről, családról –, lényegében mindig erre lejtett minden mondat: ez a mi örökös kérdésünk, és erre a kérdésre most ez a kép jelzi a választ. Legelőször is azt, hogy aki szerencséje, sorsa, döntése, szorgalma, becsülete okán fölülkerekedik a létrontás által hazudott művilág kiporciózott falanszter-rendjén, az rögvést a pusztaságban találja magát – a rabvilág és a remélt haza között. S míg meg nem érkezik, táplálnia kell az övét.

Hogy milyen világ volt ötven-nyolcvan-harminc éve Magyarország, vagy Erdély, vagy Délvidék, hogy milyen világból kellett kilépni akkor, – és hogy milyen ez a világ manapság is, ez a világfalunak becézgetett repülőtéren terminál –, az csak József Attila szavaival mondható ki: „gyémánthegyen állunk, de zsebünkben kavicsok vannak”. Az utópiák földje ez, és építse azt kényszer vagy a magunk ábrándja, itt a szív üres, itt az élet üres. Szép a metafora: hiába van tele, üres a zsebünk, mert értéktelen az, amivel teletöltöttük – ez a múlandóság képe. S ki értette volna ezt jobban Halmos Bélánál?! Aki egy fűszállal is elhedüült, de tudta a próféta igazát, hogy bizony, fű a nép, megszárad a fű, elhull annak virága.

Aki élt falanszter-Magyarországon, persze tudta, a gyökereiből kiforgatott embernek is járt a cseléd-koszt: a futószalagon tömeg-termelt napi semmi, vagyis minden, ami személytelen, gyökértelen, sorstalan – élettelen. Az a zene, amelyet Halmos Béla felfedezett és közvetített, egészen pontosan, ahogyan ezt kutatta, felfedezte és közvetítette, eljátszotta és tanította, ahhoz hasonló, mint amikor valaki kiszórja zsebéből a kavicsokat és aláhajol – mert alá kell hajolni –, hogy egy gyémántot, melyen eddig tapodott, felvegyen.

Alá kell hát hajolni, meg kell hajolni. Így kezdődik minden győzelem, így kezdődik minden szabadulás, így kezdődik az igazi élet. És ez szüntelen mozdulat. Nem véletlenül halljuk itt, az égben a manna példázatát. A mannát a pusztában vándorló Isten népe nem tárolhatta, azt napról-napra el kellett kérnie, ahogy mi is kérjük a mindennapi kenyeret, voltaképpen a csodát. Halmos Béla manna-ember volt, a napi készenlétben, megosztásban és továbbadásban, csoda-várásban és a csoda megosztásában.

De talán, sőt bizonyosan alá kell hajolni ebből is. A csoda-várás nem érdem, hanem viszonyulás. Halmos Béla vallásos nevelést kapott, és az sokáig sokat ér: mozdulatok, imák, énekek, struktúrált élet, világ- és sors-magyarázat, ősz-készségek, közelség a titokhoz. De hát mindez végső értelmében arra jó, hogy tudja az ember, amivel tele az életünk, a szívünk, a zsebünk, az csak kavics. Kavics az érdem, a tiszt, a poszt, a kitüntetés, a rang, s ha túl sokáig van tele ilyenekkel az életünk, a zseb seb lesz, tályog, halálos veszedelem. El kell vetni mindent az Isten országáért. Ahogy Jézus mondja: ne gyűjtsetek magatoknak a földön, hanem gyűjtsetek magatoknak a mennyben – mert ahol a te kincsed, ott a szíved. S figyeljünk! Nem fordítva mondja, hanem így: ahol a te kincsed, ott lesz a szíved is. Oda hajol a szív, ahova hajol az élet. Alá kell hajolni, hogy felemeljük a kincsünket, mert különben, jaj, gyémánthegyen állunk, de semmit sem ér az életünk.

Alá kell hát hajolni azért az egyért, az ajándék-életért! Ezt fejezi ki az ígéret szava: annak adok fehér kövecskét (gyémántot), s rajta írott új nevet, amelyet nem ismert senki, csak az, aki kapja. Az Istenre találásunk olyan mély bensőségességéről beszél ez az ígéret, hogy ez szinte megoszthatatlannak tűnik – sokan így értik és így élik ma a hitet. Ám, meggyőződése, hogy itt inkább a felülírhatatlanságról van szó: a nevem már mennyei titok, az életem már feltétlen isteni ajándék, új létviszonyban vagyok.

Ezért beszélünk a múlandó embernek örökéletéről, a halandónak feltámadásáról, a meghaló, elpusztuló embernek győzelemről, mert ezt a létviszonyt Krisztus létesíti, aki legyőzte a halált. Ez győzelem! És ez a győztes Krisztus ígérete. Ezért kell minden zsebünket kiüríteni, minden sebünket kitisztítani. Magyarokhoz szólok, tudom, milyen a sebeink dédelgetése, milyen a halál ölelgetése, milyen a tor lakodalomba fordítása. Ezért mondom: a sebeket is ki kell tisztítani, alá kell hajolni, azért a drága, egyetlen, fehér igazkőért, melyen ott az én új nevem és életem.

Halmos Béla aláhajolt. Nem volt ez neki könnyű. A szabad ember híres ember lett. Aki fűszállal is elhedüült, meghívást kapott a hatalmasok palotáiba, aki nem akart falanszter-zenét játszani, hirtelen kitüntetések között találta magát, rajongók és zajongók világában. De aláhajolt, másképpen szólva: meghajolt Istene és üdvözítője előtt.

S most Isten hajolt alá hozzá, s felvette őt közülünk, biztos szemmel megtalálva azt, aki kereste és megtalálta Istenében a boldog életet. Ez a győzelem. Ez a mi hitünk. Ez a mi hitünk a győzelem. Ámen!

Halmos Béla (1946–2013)

A hegedős-énekes prímás, népzene kutató, oktató, mozgalmár 1946-ban született Szombathelyen, édesapja építésmérnök volt, a falukutató mozgalom tagja.

Zenei tanulmányait klasszikus zenével kezdte, hegedült, brácsázott, karamazent. A hadseregben megtanult gitározni. A műszaki egyetem zenekarában brácsaszólamvezető volt. Előbb a televízió *Ki mit tud?*-vetélkedőjére klasszikus gitárral nevezett be, majd 1969-ben a „Röpülj, páva!” *felszabadulási népdalverseny*-en egyéniben a döntőig jutott, a gálaesten viszont Sebő Ferencsel szerepelt duóban a képernyőn. Egy ország csodálkozott rájuk.

1970-ben szerzett építésmérnöki diplomát a Budapesti Műszaki Egyetemen. Városrendező tervező mérnökként 1970-72 és 1979-82 között a Városépítési Tudományos és Tervező Intézet munkatársa volt. 1972-től 1979-ig a VDSZ Bartók Béla Táncegyüttes zenekarvezetőjeként dolgozott. Az első budapesti táncházakban ő volt a prímás. Martin György tanácsára kereste meg Széken Ádám István „Icsán” prímást, akit korábban csak felvételről hallott, és aki a példaképe lett.

A kezdeti sikeres Halmos-Sebő duó 1974-től – Éri Péterrel és Koltay Gergellyel – Sebő együttes néven folytatta munkáját. Repertoárján autentikus parasztzene és énekelt vers egyaránt szerepelt. Több sikeres nagylemez jelentetett meg, klubszerűen üzemelő táncházai rendre telt házat vonzottak.

Halmos Béla azonban 1979-ben kilépett a Sebő együttesből. A nyolcvanas években zeneileg kevésbé volt aktív, népzene kutatóval foglalkozott és az egész országra kiterjedően táncházzenész tanfolyamokat szervezett, amelyek vezetőjeként, hegedűtanáraként Virágvölgyi Mártával és a Téka együttes tagjaival többszáz hazai és más országbeli zenészt tanított.

1989-ben jelentette meg első és egyetlen szólólemezt (*Az a szép piros hajnal*), melyen erdélyi népzene t játszik, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc, Juhász Zoltán, Petrovits Tamás, Virágvölgyi Márta, Timár Sándor és saját gyűjtéseinek felhasználásával.

1991-től a Kalamajka népzenei együttes prímása lett, hetente tartottak táncházat a Molnár utcában, majd az Aranytízben, koncerteztek és lemezeket készítettek.

Népzene kutatóként is tevékenykedett, gyűjtött – a magyar mellett – szlovák, ruszin, román, zsidó és cigány népzene t is. Egy széki vonósbanda anyagát feldolgozva 1987-ben megszerezte a zene tudományok kandidátusa fokozatot. 1992-ig az MTA Zene tudományi Intézetének tudományos főmunkatársaként dolgozott.

Mint népzenei szakértő és zenei rendező Szomjas Györggyel és Rosta Katalinnal 1991 és 2004 között együtt készítették az MTV és a Duna TV táncházas műsorait (*Népzenei Magazin*, *Táncház – népzenei magazin*). Emellett Halmos az ötletgazdája, szerkesztője és zenei rendezője volt a 12 részből álló, népzene szeptet, énekeseket bemutató dokumentumfilm-sorozatnak is.

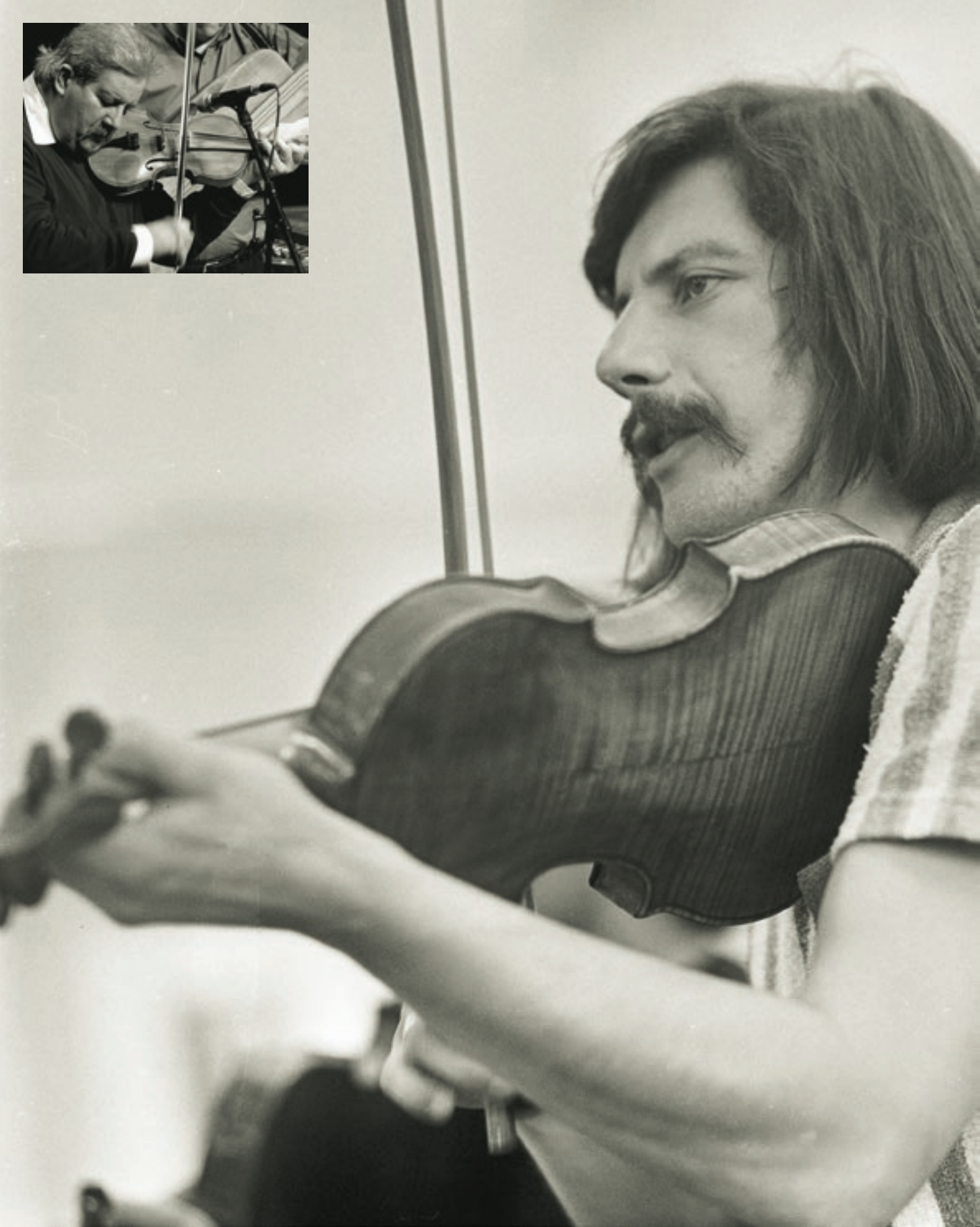
Vérbeli mozgalmár, igazi integráló alkat volt. Nem véletlen, hogy számtalan konferencia, tanácskozás, szakmai esemény szervezőjének, levezető elnökének, számtalan szakmai kiadvány szerkesztőjének, szervezet vezetőjének kérték fel. Ő volt a Táncvázi Kamara (később Táncház Egyesület) első elnöke, nevéhez fűződik a Táncház Archívum létrehozása is. 2007-től haláláig a Hagyományok Háza Baráti Köre elnöke volt. 2012-ben a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagjává választották.

Albumok: „Az a szép piros hajnal” (1989); zenekari tagként: József Attila, Berek Kati, Sebő Ferenc, Halmos Béla (1972), Sebő együttes (1975), Táncház I. (1978), Táncház II. (1978), Táncvázi muzsika (1978), Sebő Ferenc: Énekelt versek (1980), Kalamajka és Egyszólam: „Megütik a dobot” (1998), Kalamajka: Ez is borivóknak való! (1999), Kalamajka: „Haj, Rákóczi, haj, Bercsényi!” (2002), Kalamajka: Széki pár – In memoriam Molnár utcai táncház (2003), Kalamajka: Aprók táncházában II. (2003)

Díjak, elismerések: Népművészet Ifjú Mestere (1973), Szocialista Kultúráért (1975), SZOT Díj (1976, Sebő Ferencsel megosztva), Állami Díj (1985, Sebő Ferencsel és Timár Sándorral megosztva), Magyar Művészetért Díj (1989), a Planetáris Tudat Díja (1998, Sebő Ferencsel és Timár Sándorral megosztva), Magyar Örökség Díj (1998), Gyula Város Díszpolgára (1999), Budapestért Díj (1999, Sebő Ferencsel megosztva), Bartók Béla Emlékdíj (2006), A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (2007), A Népművészet Mestere (2012), Prima Díj (2012), Széchenyi Díj (2013)

Halmos Béla és Kovács Tivadar méhkeréki primás (fotó: Szabó József)

FOLKMAGAZIN

Ára: 1200 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap